

M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscript Library

No. ^{Ref.}
_{Ser.}

459

Title:

Mahabharata

Jai hai hi

12/10/19

जैमिनि'स महाभारत

Incomplete

759

: Mahā Bhārata		: Title
:	: of Jaimini	: Author
:	:	: Editor
:	:	: Year. Vols.
:	:	: Publisher
759:	: Begins + Ends	: Remarks abruptly

यतथाश्वर्षनखां प्रति॥ निजघानशरैः षड्भिस्तयातेपंचधाकृताः॥ धनं जयं शरैर्धौरैः सप्तभिः समता
रुम्भत्॥ पुनः शरसहस्रैः सादृश्यं चक्रैर्जुनं रणो॥ मोहनास्त्रं पांडवोपिसंदधे कार्मुके स्वके॥ प्रमीलामोहना
त्रंतत्सङ्गुणांसायकैस्त्रिभिः॥ छित्वा प्राहारजुनं मूढमोहनास्त्रं न समाति ते॥ अर्जुनः सङ्गुणंकृत्वा स्वध
नुः कोपपरितः॥ यावत्पातयते तां हि वाणी रेव चाभवत्तदा॥ मा पार्थ साहसं कार्यः संग्रामस्त्री वधं प्रति
नेष्टुं शक्या त्वया जेतुं वर्षाणामयुतेन च॥ इमां कुर्यु भद्रं ते यदि जीवितुमिच्छसि॥ इमां प्रब्रूहि नगरं त्वां वि
द्म्यामि मामिनि॥ पार्थस्तद्भाषितं श्रुत्वा सर्वचक्रयथोदितं॥ प्रमीलां वरयामास युहस्तमौ निशांपते॥
उवाच तां विशाळाक्षी सं गमं हास्ति नापुरे॥ तव द्रास्या मिमदे ह ब्रतच्छो ह य रक्षणे॥ कृष्णस्य दर्शना
दोषा गमिष्यति हि तावकः॥ एता सामपि सर्वा सां भक्ती रो मतपुरे शुसे॥ सविध्यंति न सं दे हो ह य मुं वत्र
नृपेन्द्रं पूहितावालमाया हि ब्रजबाहास्ति नापुरं॥ ततो मुक्तः स तु रगः सा जगाम युधिष्ठिरं॥ ॥
नृपेन्द्रं पूहितावालमाया हि ब्रजबाहास्ति नापुरं॥ ततो मुक्तः स तु रगः सा जगाम युधिष्ठिरं॥ ॥

शान्तरितान्मानुषैर्गुणैः ॥ श्रीभिर्गोभिश्च पशुभिर्नाराजां विकरवरैरपि ॥ प्रभाते ते
 पादौ यौवनान्विताः ॥ सायंकाले म्रियंते हि दृष्टेषु विविधोजनाः ॥ ययौ तत्रापि पार्थसौ
 विसमयोत्फुल्ललोचनः ॥ ततो देशान्सविविधांस्तरुणैः समन्वितः ॥ कर्णप्रावरणान्वक्तानेकाक्ष
 नेकपादकान् ॥ हयाननास्त्रिनेत्रांश्च दीर्घनासांस्त्रिपादकान् ॥ सशृंगानेकशृंगान्श्च रवरवक्रानु
 रयौ ॥ भीषणस्यपुरे प्राप्नोराक्षसस्य तुरंगमः ॥ राक्षसास्तत्र बहवो वसन्ति पुरुषादकाः ॥ राक्षसाः
 कपसंयुक्ता दीर्घकालप्रजीविनः ॥ कोटि त्रितयमेतेषां राक्षसानां पुरं स्थितं ॥ भीषणस्य पुरोधास्तु
 मेरो होता तुरंगमः ॥ ददर्श भ्रममाणं हिकानने ब्रह्मराक्षसः ॥ ज्ञात्वा पार्थ हयं प्राप्तं भीषणस्याति
 थयौ ॥ नराः त्रस्तत्र संभ्रतं कंठे यज्ञोपवीतकं ॥ विश्वं नरकपालानां जपमोक्षां मयानुकां ॥ गज
 वक्रस्य शुक्रस्य सजलं हिकं मंडलं ॥ नेत्रगोलकजा कंठे प्रातांघोरास्त्रजंतथा ॥ गजदंसेरको युक्तो द
 कर्णयोस्तस्य शूषणं ॥ गजं पृष्ठं सर्वस्यास्म्योदंडं च सफलं करे ॥ उवाच भीषणं विप्रः पार्थः प्राप्तस्तवाहितः ॥

पार्थिहि

तं व व
 रंगं पालयानोत्र विहितं राक्षसाधिप ॥ पिताहिते बको नाम निहतो स्याग्रजेन सः ॥ एनं भीमार्जुनं शी
 रं घृणीत्वा यज्ञमाचरे ॥ सर्वलक्षणसंयुक्तं नरमेधं ममाज्ञया ॥ आचार्यो हं भविष्यामि संत्यन्ये ब्रह्मराक्ष
 साः ॥ कुलीना व्रतयुक्ताश्च चातुर्मास्यव्रतो व्रिताः ॥ ये कुर्वन्ति सुरापानमाषाढे मासितोषिताः ॥ मां सोपवासि
 नीनां तु मांसेन श्रवणव्रतं ॥ तथा भाद्रपदे प्राप्ते यतीनामूर्ध्वरेतसां ॥ ब्राह्मणा वै दशास्त्रज्ञानतुंवां व्रतिनि
 त्यशः ॥ आहारेणैव जीवन्ति राक्षसा हि व्रते स्थिताः ॥ कार्तिके च कुमारीणां मांसेन व्रतचारकाः ॥ तस्माद्धार
 यं सैन्यं सतुरंगमं ॥ व्रतस्थाश्चिरकालं हि तिष्ठन्ति ब्रह्मराक्षसाः ॥ गजान्धनं जयस्याथ मक्षयं दुरथान्
 यान् ॥ नराणां रुधिरैरेव सोलेन गळनाळतः ॥ मांसेन च मुदा युक्ता भवन्त्येते दयापसाः ॥ रावणेन कृतो
 यज्ञो नरमेधो महात्मना ॥ तदा तदा वयं सर्वजातास्मानापरेणाहि ॥ ॥ भीषण उवाच ॥ ॥ सर्वतात प्रकिरि
 व्यामियथोक्तं तु तवाज्ञया ॥ पितृशत्रुं परंप्राप्तं कथं पार्थ वधारये ॥ भवादृशः क्रतुः कार्यः सुविद्यो ब्रह्म
 र्चसैः ॥ एकं दृष्ट्वा मिता तत्त्वां यज्ञेते भोजनं कियत् ॥ मया देयं वद विमो पार्थ सैन्याद्यथोचितं ॥ स्वरोचि

वासतुर्भवानिहयज्ञसमाचर ॥ ॥ पुरोधा उवाच ॥ ॥ नराणामतिपुष्टानां मेदैस्तृप्तिश्चलोचनैः ॥ गजा
नां च हयानां च रथानां चामिषैर्मम ॥ देहोद्भवेः परा प्रीतिस्तत्प्रसादाद्भविष्यति ॥ सहस्त्रमात्रं राजेन्द्रं प
तीनां तु भोजनं ॥ तव यज्ञे करिष्यामि बद्धाशीन्वापरेः सह ॥ ह ॥ तस्य तापितमाकर्ण्य राक्षसो मुदितो भ
वत् ॥ चचार मंडपं रम्यं मृत्विजश्च पुरोहितं ॥ यज्ञार्थं तिरसा यो हं प्रायात्पार्थ च मंत्रं प्रति ॥ राक्षसानां च मे
घोराणां वृतः कोटि त्रयेण सः ॥ राक्षसाः पर्वता रूढा ददृशुः पार्थ मार्गतं ॥ हनुमंतं विलोक्येव राक्षसो वाक्यम
ब्रवीत् ॥ पलायध्वं पलायध्वं भवतीनां न जीवितं ॥ वानराश्चात्र यास्यंति राक्षस्यो नेन पातिताः ॥ रावणस्य
पुरे दृष्टो मया यं यत्र जानकी ॥ स्थिता शोकवने देवी ततः प्रसृति मे भयं ॥ ॥ जैमिनि उवाच ॥ ॥ राक्षसी
वाक्यमाकर्ण्य प्राह लंबोदरापरा ॥ कृशहस्तापरा दीर्घग्रीवा ताल्य समुत्सुका ॥ रावणं मा वद सखे मत्कः प्रा
प्तो ममाग्रतः ॥ वानरं लक्षयिष्यामि सभया पुरतस्तव ॥ तां तु चेवापरा प्राह किल यागदितं शुभे ॥ पश्य मे लु
प्तनौ दीर्घोच्छूको भूमि विलंबिनौ ॥ योजनं प्राप्य मत्पृष्ठे कठिणो दुमनो शिनो ॥ कुचेन पांडवरं हनुमं

तं वानरं ॥ सैन्यं च पातयिष्यामि न कुर्वामो भयं हतः ॥ जायते वानरा न्मे दो न मां जानाति स्तृपतिः ॥ ताव
त्तृतीया कुपिता ब्रुवती योजनस्तनी ॥ जगाद किं मया त्वत्तो गमिष्यति कपिस्त्वह ॥ त्वंततो योजनं प्राप्ता
नत्त्वमात्रममाग्रतः ॥ योजनं कुचयोः प्राप्तं कंबुकं मम पश्यतां ॥ व्ययं नेष्यामि सर्वासां भयं हत्वा हनुम
तं ॥ एतावदुत्का वचनं पार्थ सैन्यं निरीक्ष्य सा ॥ उत्पत्य गगने तीव्रा हाहा कृत्वा प्रधावती ॥ कुचाभ्यां च
ममाणाभ्यां स्फूर्काभ्यां संगरे नृप ॥ पातयंती बलं भरि चूर्णयंती महागजान् ॥ यत्र यत्र कुचो लुग्नो त
त्र तत्पातितं बलं ॥ चूर्णं च पार्थ सैन्यस्य हतं केवलमाहवे ॥ भीषणः पार्थ मासाद्य वचनं वदमब्रवीत् ॥
तिष्ठ पार्थ कुतो यासि दिष्ट्या दृष्टो सि संगरे ॥ भीमेन मे हतस्त तस्तदाह न समीपगः ॥ त्वामद्य समरे ह
त्वानर मेधं समाचरेत् ॥ ततो भीमं हनिष्यामि पास्यामि रुधिरं मुमुदा ॥ ततो मुमोच नाराचान्मुद्गरान्पवत
दुमान् ॥ पांडवं पीडयामास राक्षसैः सहितो बली ॥ अर्जुनस्तं तथा भूतं सगुणं सक्षसं शरैः ॥ विभेदतरसा बा
णैः रणे कैलेमिहर्षणैः ॥ हनुमान्वाक्षसानां हि चकार कदनं महत् ॥ लांगूलवष्टिताः सर्वास्ताडिता धर

च

सति

पीतले ॥ गतप्राणाभिन्नगात्राः कर्णेकेशहताश्रिताः ॥ भयासलायिताः काश्चिद्रुताः पर्वतसानुषु ॥ रक्षो
 द्वेः पांडवो मंत्रैः संमंत्र्य निशितान्छरान् ॥ मुमोच राक्षसान् सैन्ये सीतास्तु दुदुर्वनं ॥ भीषणः संसृजे मा
 यो रीक्षसी क्रोधपूरितः ॥ मेघावभ्रवुः शैलीश्च सिंहाश्च शतशो गजाः ॥ शार्ङ्गकाः शरमा व्याघ्रास्तरसा वि
 द्रुतस्तथा ॥ भीषणे नरपो राजनूपांडवप्रतियोजिताः ॥ आश्रमे मुनिरेवासी लीनशांतगृहे द्विजे ॥ गंगाती त्र
 रेस्वशिष्येभ्यो निगदन्निगमश्रुतिः ॥ अर्जुनं वापि तरसाराक्षसे स्त्रासिता वयं ॥ न विंदामः सुरवं वीरतपो
 स्माकं न सिध्यति ॥ स्वागतं ते स्तुतिष्वंश्रुतो सिंहयरक्षणात् ॥ ऋषीणामाश्रमे भुक्ता लभन्ते क्षत्रिया
 वळं ॥ ज्ञात्वा मायां पांडवो यतं जघानाथ भीषणं ॥ गृहीत्वा कांचनं दत्तस्य रत्नानि विविधानि च ॥ हयांस्तिति
 रकल्माषान्छत्रं दिव्यं च कुंडले ॥ ॥ इति श्रीमहाभारते जैमिनि कृते आश्वमेधिके पर्वणि एकविंशोऽध्या
 यः ॥ ॥ ॥ ॥ जैमिनिः ॥ ॥ ततो जगाम पुत्रस्य सहयः श्वेतवाहनः ॥ रम्यं मणिपुरं स्खलं बभ्रुवाहेन
 पाळितं ॥ नराः सत्यव्रता यत्र नार्यश्च पतिसेवकाः ॥ वेदशास्त्रार्थनिपुणाः सातियत्र महाजनः ॥ चिंतनादासु ७१

देवस्य नान्यविंता कदाचन ॥ बंधनं केशपुष्पाणां पाशः स सदया इव ॥ प्रकुर्वन्ति च घातं हि नारीणां कामिना
 युताः ॥ स्वप्ने पिना ॥ नृत्यं यत्र प्रवदन्ति जनाः क्वचित् ॥ जायन्ते देहदानेन वदान्याः सत्यसंगराः ॥ प्राकृतस्या
 पिलोकस्य मुरवाघाणी सुसंस्कृता ॥ निर्याति सर्वदा यत्र कल्लगो विंदवादिनी ॥ तुष्टपुष्टजनाकीर्णनित्योत्स
 वविष्मृषितं ॥ सोवर्णरोष्यप्राकारं दृष्टवानर्जुनः पुरं ॥ मुक्ताङ्गानि नीनां बहूदयेपि च मस्तके ॥ नासायेभा स्व
 तिसंरक्तां सरागाधरसंयुता ॥ शूराश्च यत्र शतशो बभ्रुवाहनपाळिताः ॥ महाकाळमपि प्राप्तोषयन्ति रणा
 जिरे ॥ विमुखानरणे वीरानार्थिनां विमुखाः क्वचित् ॥ जायन्ते देहदानेन वदान्याः सत्यसंगराः ॥ सहस्रं श
 कटानां हि कांचनेनापि पूरितं ॥ विचित्रं सुरवीथीभिः प्राकारैर्गोपुरैर्मठैः ॥ दिव्यं नरो जैमिनिः ॥ सुखापितं विलु
 नाक्षितौ ॥ निरीक्ष्य ततथा भूतं नगरं वाजुनो ब्रवीत् ॥ वयं कुतो वसं प्राप्तानरा ॥ जैमिनिः ॥ सुराणां वसति
 र्दृष्ट्वा विलोभार्थमाश्रुपुंसं ॥ ॥ इति श्रीमहाभारते जैमिनि कृते आश्वमेधिके पर्वणि द्वाविंशोऽध्यायः ॥ ॥
 जैमिनिरुवाच ॥ ॥ हंसध्वजः पार्थिवः समाकर्ण्य ब्रवीच्च ॥ बभ्रुवाहननामा नृपतिर्जुनवर्त्तते ॥ तस्मै सु

पुळं
 वा
 सन
 दृष्टि
 स
 तुरं
 वते
 तं ॥
 कं
 वाग

वणिसंप्रदाशकदानांसहस्रकं॥प्रत्यहं नीयते पार्थ मयान्यैरपि पार्थिविः॥रथ्यं मणिपुरंतस्य संगता
 स्मोहयान्विताः॥तेजस्वी सबलः प्राज्ञो वेदार्थमनुवर्तकः॥बृहानुशासः॥अग्निः परस्त्री विमुरवः स
 दा॥दातृणां प्रथमश्चैको यथानारायणो हरिः॥सुमतिः सचिवश्चास्य हृत्काशः पराक्रमः॥सैन्यना
 थोस्य धीरो वसहते कुपितं हरिं॥परस्य सुकृतं कर्म परमाणुनि संरणो॥राजीवो वदयत्येव न स्मरत्यपरा
 जितं॥हयंग्रहोष्यति यदि सौत्तिकाश्चास्य भूपतेः॥कुशेन महता मोक्तुं शक्या मोवाजिनं पुनः॥एवं ब्रुव
 ति वीरं हि गृध्रः परमदारुणः॥धनं जयकिरीटो ग्रेः स्थितो मृत्युप्रदर्शकः॥तेन ते विस्मिताः सर्वत्रासंजग्मु
 श्चकंपिरे॥परंतु वं नगरे श्रुत्वा धावन्त मागताः॥पाल्यमानं महावीरैः सबलेन किरीटिना॥ग्राहयामा
 सराजा सो लीलया बभ्रुवाहनः॥वीराणां युधि धीराणां सहस्रेण तुरंगमं॥रात्रौ संसदि चानीतं ददर्श ह
 रितः स न॥पूजितं चर्चितं रम्यं मुक्तमाळा विभूषितं॥सिंहासने चोपविष्टो रत्नकाचन निर्मिते॥सभातस्थ
 विचित्रैरत्नैर्वितहिरण्मयी॥अयुतस्तप्तसंयुक्तानां भावप्रदर्शिनी॥हंसस्येन मयूराश्च शुकपारा ७२

वतादयः॥सारिकाः को किलाका कारत्नकांचन निर्मिताः॥सजीवाश्च लक्ष्यं तेराजः सदसि शोभनाः॥
 रत्नद्रुमस्तडागैः सागजैर्मलैः संभाषता॥इहामृगैः कृत्रिमैश्च मीनेनैर्नैः संसाहता॥रत्नप्रदीपाः शत
 तशायत्रकांचन दीपकाः॥गंधतैलावसिक्ता साकशेरपुलकस्तथा॥प्रदीपिता सभाभाति दीपैर्ना
 नाविधैर्नृपैः॥नृपक्ष्णकांत्या च शस्त्राणां चैव शोभया॥धूपवासेन पुष्पाणां गंधेनागरुणा स
 मा॥कस्तूरी सीकरैस्तौये गंधाद्यैश्च सकेसरैः॥मूर्च्छयंती वतां लोकान्नुपविष्टं नृपांतिके॥चि
 त्तमंत्रिणं मंत्रसंमतं॥जननी मे पांती नृत्यंती पितृवेशमनि॥ताळहीना यदा जाता पित्राशप्तमह
 त्मना॥नर्क सवचिरं तिष्ठ जले विगतताळिके॥यदा जुनस्य चरणौ देवात्प्राप्त्यसि शोभने॥सत्वां मो
 चयिता भक्तो भविष्यति न संशयः॥तया जाता पुरा पाथाल संज्ञातो हंपुरं शुभे॥जननी मां पति

पुष्पं
 वात
 सन्
 दृषि
 सव
 तुरं
 वते
 तं॥
 कंद
 रांग

२३ गतोसौतंयुधिष्ठिरं॥मयाप्राप्तंमहद्वाज्यंपुत्रोहंपांडवस्यहि॥किं करोमिसुबुहेत्रमयाकार्यं॥
 ॥सुमतिरुवाच॥॥एवमेवसुबुहेनप्रथमंनविचारितं॥तैर्येवपालनीयोसौवर्षमात्रंतुरंगमः॥स्व
 तुःशासनंकार्यंजेतव्याहयहारिणः॥पुत्राणांपरमोधर्मोक्रियतेपितृपूजनं॥अतोहंसकलंराज्यंवि
 त्तंचविविधंतथा॥समर्पयार्जुनायाशुप्रसादयनिजंगुरुं॥ब्राह्मणैःसहिताःसर्वेनरनारीसुमन्विताः
 कुमारीणांगणादृष्टागजास्तुदाव्रजंतुतं॥नृत्यंतोयांतुनर्तक्यःप्रगायंतश्चगायकाः॥वयंसर्वसैनिका
 स्तेनागरीकामहजनाः॥संभावयित्वाजनकंतावकंहरिसेवकं॥प्रदास्यामोहयंशीघ्रमेवमंत्रःसुरवप्र
 दः॥॥जैमिनिः॥॥श्रुत्वासुबुहेर्वचनंराजासौवस्त्रुवाहनः॥प्रययौसबलःशीघ्रंगृहीत्वातंतुरंग
 मं॥ब्राह्मणैःसहितोवीरैर्नागरीकैर्महजनैः॥वंदनानिचकर्षरंकुस्तरीभूषणानिच॥वाहिकैःशकैः
 श्वान्यैःसाकंरत्नविभूषितैः॥गजैर्मत्तैश्चंद्रगौरैःरथैःकनकभित्तिभिः॥एकतःश्यामकर्णैश्चतुरं

७३

पुत्रं
 वा
 स
 दृषि
 सेव
 तुरं
 वंते
 तं॥
 कं
 वाग

गैर्विहितो नृपः॥वादित्राणांचूनादेनजयशब्दैःसुमंगलैः॥गजास्तुदकुमारीणांकरमुक्तैश्चमौक्तिकैः॥
 अग्रतोधूपधूपैश्चलाजैर्द्वादलैर्द्वैतः॥यत्रव्यूहनिजंसेन्यंस्थितोवानरकेतनः॥प्रद्युम्नपुरतःक
 त्वायौवनाश्वंसपुत्रकं॥अनुशाल्वंमहावीरंतथान्यान्यादवान्विभुः॥पादातिश्चार्जुनसुतःप्रहृष्टःप्र
 त्ययात्स्वयं॥संस्त्राप्यवस्तुजातंतत्तदानीतंतदग्रतः॥मुक्ताःकेशाःक्षालनार्थंपादयोःपांडवस्य
 हि॥विरजस्कौतदापादौचक्रेकेशैःप्रणम्यच॥वदृषुःकन्यकाःसर्वापुष्पैर्मुक्ताफलैस्तथा॥सामात्या
 दंडवद्भूमौपपातार्जुननंदनः॥अर्जुनस्याग्रतोराजनसाश्रुकंठोमहामतिः॥प्रांजलिःप्रणतोवीरःप्र
 त्यभाषतवार्जुनं॥तवाहंपुत्रकस्तातउत्त्वयापरिवर्द्धितः॥चित्रांगदाप्रसूतामांतंतुतीर्थकरःपुरा॥
 बभ्रुवाहननामाहंनजानेतुरंगंतव॥गृहाणराज्यंनिखिलंशाधिमांतं धनंजय॥पुनरेवार्जुनपुरोनिष
 पातमहीतले॥क्षमस्वेत्यवदद्वाग्मीसामात्योबलसंहतः॥तंतथाभाषमाणंतोनिरीक्ष्यार्जुन

७४ प्रधुम्नप्रमुरवाः प्रोचुः पार्थ प्रतिमहीपते ॥ कथं पुत्रं न गृह्णासि ब्रुवंतं परमंहितं ॥ मानी च पतितं गता
 तमुत्थापय पांडव ॥ पश्य श्रियं च महतीं स्वपुत्रस्याति तेजसः ॥ ॥ जैमिनिः ॥ ॥ तेषां भाषितमाकर्ष्य
 पार्थः क्रोधसमन्वितः ॥ भाविना तदिनाशेन नियुक्तो वाक्यमब्रवीत् ॥ पदेन ताडयित्वाथ बभ्रु
 बाहनमोरसं ॥ मस्तके भर्त्सयित्वेनं मूर्ते काळमिवाद्भयत् ॥ न त्वं ममोरसो मंदमयग्रस्तकळेवरः ॥
 विशांगदा प्रसूता त्वां वैश्यान्मन्येन पांडवात् ॥ प्रथमं विधृतः कस्मात्तुरगो मे स्वपौरुषात् ॥ मयेन
 वैश्यवत्तंतु तुरगं दातुमागतः ॥ सुभद्रानंदनः पुत्रो ममैकः क्षत्रियांतकः ॥ येन द्रोणमुरवा वीराः
 संग्रामे विमुरवीकृताः ॥ चक्रव्यूहं विनिर्भय रक्षितो धर्मनंदनः ॥ त्वं जंबूकः कुतः सिंहः सोमद्रो
 नंदनो मम ॥ मूढसैन्यं न पतितं तावकं मच्छरेः सितैः ॥ न बाणो हृदि मेलग्नो कथं भीतो सिद्धिर्मेते ॥
 गंधर्वराज उहिताजननी ते हिनर्त्तकी ॥ त्वं न दोषवगच्छाधराज्यं त्यक्त्वा गृहं गृहे ॥ धनुस्त्वजे तदि

पुच्छं रथं च कुलपांसन ॥ क्षत्रधर्मेण ते दुष्टजीवितं सुफलं न हि ॥ तस्माद्वंशं गृहाण त्वं बभ्रुवाकं ठेतु दुर्बलं ॥
 बाले यं दृष्ट्वा न ह्यराजो न्यप्रवर्त्तयेत् ॥ ॥ जैमिनिः ॥ ॥ ततः सेबुबुधे सर्वं यत्पित्रा भाषितं वचः ॥ प्रत्युवाच ह
 सन्वाग्मी सकोपस्तत्र चार्जुन ॥ सर्वं सोढुं वचः पार्थ न त्वेकं क्षम्यते मया ॥ वैश्यजातं मन्यसे मां जननीमम
 दूषिता ॥ त्वया ल्यबुद्धिना लोके संशयंते द्युसंहरे ॥ क्षत्रियत्वं दर्शयामि तवाग्रे दधनं जय ॥ कथं तु कन्यकाः
 सर्वाः पुरमध्यमहाजनाः ॥ सैनिकाश्चात्र तिष्ठंतु ह्योयं च निबध्यतां ॥ कथं मोचयिता पार्थ मोचिष्यति
 तुरंगमं ॥ मया धृतं पौरुषेण व्यूह्य सेनां हि मासुरी ॥ सुमतिप्रमुरवा वीरायत्ताः संतुरणे मम ॥ तथैव चक्रुः स
 र्वे ते गृहीत्वा तुरगं स्थिताः ॥ महत्सैन्यं कृतव्यूहं काळवक्रमिव स्थितं ॥ वामरापीडसंयुक्तमस्य दधकवचाद्व
 तं ॥ न वरत्नसुवर्णनभ्रपितं चारुं कुंडलं ॥ नानावादिच्छादेन शरवनादेन नादितं ॥ गजानामर्बुदं न ह्यंघ्रा
 कं बलधारिणं ॥ रथानामपिराजं द्रच्छापितं कोटि सुप्तकं ॥ हयानामधिस्तूढानामर्बुददितयं तथा ॥ त्रि
 शांगदात्मजेन ते योजितास्तक्षणा नृप ॥ तेस्तदा वेष्टितं सैन्यं पांडवस्य महात्मनः ॥ नानाशस्त्रप्रहरण

५५ स्ततोयुहमवर्तत ॥ ततो रथं समारुह्य दिव्यं कनक विव्रितं ॥ त्रिभूमिकं सहस्राद्यमुक्तामाळाविलुं
 बिनं ॥ प्रलंबं चामरधरं मयूराश्वं पञ्च ताकिनं ॥ किंकिणीजालसंयुक्तं सक्तं स्यंदनहासकं ॥ तिष्ठति
 छेत्युवाचापितरबभ्रुवाहनः ॥ गृहाणार्जुन कोटं डं पौरुषं पश्य मामकं ॥ पितृसावेन चानीतो मया यंतु
 रगस्तव ॥ कृतो तं विहिमां कुहं कस्त्वात्राताद्यविद्यते ॥ एवं ब्रूवाणं बलिनं बभ्रुवाहनं मागतं ॥ समाक्ष्यं
 तं पार्थं हियुहार्थं दैत्यनायकः ॥ अनुशाल्वो महाबाहुस्तथा चासौ हसन्निव ॥ कालिः शतेन बाणानां अ
 नुशाल्वं समो किरतः ॥ दैत्यः प्रयुक्तान्नाराचान्मध्ये विच्छेद सत्वरः ॥ छिन्नान्बाणान्वीक्ष्य राषाण्मुमाचा क्ष्य
 न्यान्निह्नीकामुखान् ॥ कोट्यः कंकपत्रान्सरणो दैत्याधिपं प्रति ॥ उभो शरविभिर्निगां गौरुधरेण समुद्धि
 तौ ॥ विरेजतुर्महाभागो पुष्पिताविव किंशुकं ॥ पूरयो मासतुर्बाणैर्गगनं पदं देवतं ॥ जलदाविव तोयो
 द्योपरस्परविभूषणौ ॥ अनुशाल्वस्य तुरगान् शरैर्निन्ये यमक्षयं ॥ चतुर्भिः पंचमेनापि सारथिचहसु
 निव ॥ षष्ठेनास्य पताकां च विच्छेद तरसान् प ॥ सप्तमेन ध्वजं छिन्नो धनुश्चैवाष्टमेन च ॥ सुवर्णं पुरं

दशभिर्दैत्यराजं समा किरतः ॥ अन्यं रथं समारुह्य गृहीत्वा न्यमहहनुः ॥ दैत्याधिपो हिविरथं च
 कारार्जुनपुत्रकं ॥ शरीरं बाणसाहसैर्मिन्नं तस्य महोजसः ॥ सपुनः कालिनायुहविरथस्तत्क्षणान्
 तः ॥ दैत्याधिपो गदाघातैः प्राहिणो बभ्रुवाहने ॥ आपतंती च गगने कार्तस्वरविभूषिता ॥ अष्टधा
 च तदा चक्रैः शराभ्यां बभ्रुवाहनः ॥ अनुशाल्वं शरैर्घोरैर्निवसिः समताडयत् ॥ तैः शरैर्दितो राजा मू
 र्च्छितो निपपातह ॥ तं विसंज्ञं समीक्ष्या यप्रद्युम्नो यो ह्युमागतः ॥ तिष्ठति छेति प्रवदन् बभ्रुवाहनमर्द
 यन् ॥ प्रवपन् चक्रशो बाणैः कृतोद्यगमनं तव ॥ सुवर्णं पुरं वेदशभिः पुनर्विब्याध पांडवं ॥ बभ्रुवाहस्त
 तः कुहो बाणानामयुतेन तं ॥ प्रद्युम्नमपि संग्रामेन गंचक्रे यथोचितं ॥ बभ्रुवाहोर्जुनस्यापि सेनां तां
 चतुरंगिणीं ॥ ममं तं थबाणैर्बहुभिः सर्वकार्यविदारणैः ॥ तं वीक्ष्य कल्लतनयः पुनर्विब्याध सायकैः ॥
 बभ्रुवाहं च तस्मै न्यतेनाथ शरवृष्टिभिः ॥ मातंगामदसंयुक्ताः कामबाणाप्रपीडिताः ॥ पातिता विस्म
 यः कात्रभ्रममापारणांगणौ ॥ विकीर्णकंबलस्तस्माभिर्ननुं भाविचेतनाः ॥ यक्षागनाश्च कुर्वन्ति

संहारं यो वनं निजं ॥ गजकुंभच्युतैः सार्द्धं रम्यैर्मुक्ताफलेद्युधि ॥ दूरशीर्षमेदहीनं कृत्वा रुधिरपूरितं ॥ अन्योन्यं
 तेन शिरसा ताडयंति हसन्ति च ॥ गजशीर्षवतुः षष्ठ्या योगिन्यश्वाकुविश्रमाः ॥ नृत्यंतो वाहितैर्वाहैस्तदद्भुतं
 मिवाभवत् ॥ शुष्कां गायत्रवेताळाः कुर्वन्ति स्म निजांतनुं ॥ पुष्टाश्च सैन्यमेदेन लिपति स्म तथा बहिः ॥ गजमस्तं
 कमादाय भैरवाहय मस्तकं ॥ नरस्यापि रवरस्यापि करभस्य महच्छिरः ॥ नृत्यगोळकवद्धे विशिष्टपुर्गगने मु
 द्रुः ॥ कंकाळाभैरवाय श्लाः पुष्टाश्च रुधिरं वपुः ॥ मुखोत्सिप्तैश्च रुधिरैश्चिष्टिपुश्च परस्परं ॥ गजां च माळाः कं
 ठेषु दधानाः शीर्षकुंडलाः ॥ वेताळाः परिपुष्टांगाः समदंगा मुदान्विताः ॥ नरशीर्षमयां बध्वा पादयोः क्षुद्र
 घटिकां ॥ कृतयानां स्मदश्यंते शोढिगाडकवादकाः ॥ श्रुङ्गां गजस्य तटितां गृहीत्वा मुखवायुना ॥ पिशाचाः फु
 रयंति स्म कहांडान् पसतम् ॥ गजकर्णं गृहीत्वा कोवादयामास सशरं ॥ आदाय करं ग्रीवां मुक्तमांसं हि
 जंबुकैः ॥ नरोत्तमं त्रीसंयुक्ता वीणावाद्यति स्म ह ॥ ग्रीवां मांसविहीनानां गतत्राणां च वाजिनां ॥ मुखानि मं
 दनहानि मंदंगावाद्यस्य मी ॥ ब्रह्मग्रहाश्च ते राजन प्रदध्मन् लोके युध्यति ॥ शिरांसितत्रवीराणां छि

कुं

वान्यादाय कोलुकात् ॥ क्रीडां कंडुकजां च भैराळा स्वगणैर्दृताः ॥ यत्र यत्र ये हयं सैन्यं कलपुत्रेण मा
 रिष ॥ शोणितो घामहान धः केशशैवल शादलाः ॥ निमग्ना तत्र मातंगान दृश्यंते स्म मारिष ॥ यथा
 वै रतरणी घोरा द्वितीयेषां नराधिप ॥ इति श्री महाभारते जैमिनि कृते आश्वमेधे चरित्रे विशोध्य
 यः ॥ जैमिनि सवाच ॥ नदीतीरे श्वापदाश्च कर्षन्ति कुपापा निह ॥ नेत्राणि पतितानां च भ
 क्षयंतो बवा शिरे ॥ मांसकर्दमजंडुर्गन्तु कपाळोपलं महत् ॥ कृत्वा च भैरवास्तत्र चकिरे कलहं मुदा
 प्राकारच्छाः सादृहा संशिराभिर्गजवाजिनां ॥ गजमेदभयारौद्रिमां त्रसोत्रपतंगिकां ॥ पादखंड
 कलांगुलाः कंकाळा गगने क्षिपन् ॥ एतच्चान्येतदाचक्रुः प्रद्युम्ने युध्यति प्रसौ ॥ तंतथा वीक्ष्य कुपि
 तं बभ्रुवो हो महाबलः ॥ शरैराच्छिद्यतु रगान् सारथिं वा छिन्नं हजं ॥ मूर्च्छितं तरसा श्ममोपातया मा
 सस्तले ॥ रथानां विंशतिं तस्य प्रदध्मन्स्य महात्मनः ॥ नारो नारो स्वीकृतानां छिन्नाः पार्थात्मज
 नहि ॥ पातयामास कालितं मूर्च्छितं च स सारथिं ॥ ननाद सिंहवद्दीरा बभ्रुवाहारणां गण ॥ पुनरेवा

स्थितः कार्त्तिकर्षुवाहस्तथा उभौ ॥ अन्योन्यस्य रथोच्छित्वा प्रविष्टौ रथं यथा रवगौ ॥ युध्यमानौ
 ततस्तौ तु नानामंडलवारिणौ ॥ अथार्जुनात्मजं रोषात् प्रधक्नः क्षितिमंडले ॥ निःपिपेधरण
 श्लाघी सिंहनादं वकारसः ॥ बभ्रुवाहः समुत्क्षेप्य तूष्णीं कृत्वा तमजं रुषा ॥ मुमोवास्मे कृत्वा पुनः वि
 छेदेनं त्रिभिः शरैः ॥ बभ्रुवाहश्च तस्मात्पंचभिस्तमता डयत् ॥ पुष्पिणी तनयेनापि बद्धधाता डि
 तः शरैः ॥ उभौ शस्त्रास्त्रकुशकौशुरौ परमधन्विनौ ॥ उभौ गगनगौराजनौ उभौ भूतलवारिणौ
 परस्परस्य संधर्षात्पतितौ धरणीतले ॥ संहूरं क्रोशमात्रं तौ वज्रपातादिवाचकौ ॥ उच्छित्तौ बभ्रु
 वाहस्तूरणामध्येन तं विभुं ॥ दृष्ट्वा शरीरं किमपीयं तुरथ मन्यं समाश्रितः ॥ ततः पांडवसेनांतामदृ
 श्यां भासुरामपि ॥ वकारबाणजालेन यथामोहो हरेः स्थितः ॥ भिन्नाः सायकवर्षेण भूभटतः क
 टहैः सह ॥ पतितास्तु व्यदश्यंत धातुरागप्रवाहिणः ॥ छिन्नशीर्षा भिन्नगात्रागतश्वासो गतास
 वः ॥ शिरांसि पतितान्येव गृहीत्वा महदायुधं ॥ कबंधाः शतशो हत्वा स्तास्तस्मिन् युद्धे समुच्छिताः ॥

तरुणी करजैर्भिन्ना ये वीरारतिसंगरे ॥ यथा यथानजानंति तथा युद्धे पितादृशे ॥ केचित् बद्ध
 करा वीराः पतिता धरणीतले ॥ करपत्रकराः केचिद् दाहस्तास्तथा परे ॥ विश्रब्धधारिणाश्चान्ये
 संगरेशक्ति संयुताः ॥ भृशुंडी परिघादीनि बिभ्राणाः केचिदाहवे ॥ समिं डिमाळामुसलास्तथान्येता
 मरान्विताः ॥ सपट्टिशायस्त्रिधराडमरांकुशपाणयः ॥ कुंतायुधं रणे पाशंकुठारं परशुं कुधा ॥ गृहीत्वा
 येन संभ्रौ प्रोहताः पार्थसुतेन ते ॥ वरान्गजान्छरे धौरेः सारोहान्सांकुशान् रणे ॥ संधयान्छकलीक
 त्यननर्दार्जुननंदनः ॥ तस्य बाणोरथंगत्वा गजंगलानरं तथा ॥ पदातीनं सकवचं यातियातिनतिष्ठ
 ति ॥ यत्र यत्र लणस्ररितत्र वद्भिः प्रसर्पति ॥ वने प्रज्वलितो तद्दत्तदहानो स्वगच्छति ॥ एवमेकेन तस्मै
 न्यंब्याप्तं पार्थस्य धीमतः ॥ अनुशान्तेन ते वीरास्तथा युद्धमुपाययुः ॥ प्रधक्नो नीलकेतुश्च यो वना
 श्वः सपुत्रकः ॥ हंसध्वजः सपुत्रश्च मेघवर्णो धनाधिकः ॥ एते सर्वे तमेकं हिना भवन्त्यो धितुं क्षमाः ॥
 पंचभिः पंचभिर्बाणैस्तान् सर्वां समता डयत् ॥ विरथान् गजहीनांश्चान्यश्चान्छत्रविवर्जिनः ॥ महा

बलान्कीर्णकेशान्प्रहणेःपरिमोचितान्॥ चकारसमरेकार्षिःशुक्लास्यान्नातचामरान्॥ रुधि
 रंस्वपिबंतश्चसोमपानमिवापरे॥ अमंतश्चश्चसंतश्चधावतश्चरणगणे॥ पलायंतश्चभिन्नास्ते
 शरैःकनकचित्रितैः॥ कश्चित्प्रविष्टोनागस्यगतांत्रस्यकलेवरं॥ सुखंस्वमन्यतेयावत्तावत्प्राप्तोमहादृको
 गजदेहात्समाकृष्यचतुर्नेत्रविवर्जितं॥ विमिद्यद्दृश्यंतस्यस्तनंकुंभमिवावर्तितं॥ शिवाशतैःपरिच्छन्नं
 ददशसुविवापरः॥ तंसारोप्यविमानेस्वपतिं चक्रेस्तरंगना॥ प्रत्यवाचहसंतीचशवंनामकलेवरं॥ पश्यस
 मोतारयतितावकंरणमंडले॥ मयाधुनापाद्यतेतेकुचाभ्यांकुरुणानने॥ यथाचान्योविशाळाक्षपारात्रोद
 ष्ठाधरोयुवा॥ स्वयमेवरणेकोपात्पुनर्नकेस्तरस्त्रिया॥ व्यथान्निवारंसंप्राप्यप्रहृष्टस्तुहिकेतुकात्॥ गज
 देहप्रलंबतंबाणमिलकलेवरं॥ एवरणेद्वितीयंतुपश्यत्यन्यःखसंस्थितं॥ दोलायांदोलितलोकेदिवा
 स्त्रीभिरलंकृतं॥ अपेशळीकुचस्त्रीणांब्राह्मणशप्रपीडितः॥ कश्चिद्रणगतोनान्यासमानात्समरेनहि
 इतरस्तत्रसंग्रामेपतितेस्वकलेवरे॥ ददशदृष्टिमहतीपततीचैवपुष्करात्॥ विमानेपिप्रियावक्त्रगजगं

इषजीवति॥ एवंतेनतदायुहंकुर्वतार्जुनस्सनुना॥ सैन्यंचहतमप्रीतंभग्नंचपरिपातितं॥ चतुर्विधंपुन
 रसौजग्राहस्वमिवावहे॥ बाणैर्विमोहितान्वीरान्स्वपुरेसमुमोदयत्॥ नीयंतेगजशाळासुगजाःपार्थस्य
 वाजिनः॥ यथाश्चवस्तुजातंचपुरमध्येगतंनृप॥ प्रद्युम्नप्रमुखावीरामोहिताःशरदृष्टिभिः॥ संग्रामस्त्व
 भवद्राजन्वस्तुवाहनपार्थयोः॥ यथाकुशायरामस्यवाजिमेधेहयेधृते॥ हंसध्वजेनवीरेणकृतंयुहंनराधि
 प॥ स्वबाणैर्वस्तुवाहस्यभिन्नंरथसहस्रकं॥ स्वरथंपालयित्वायेभिन्नमस्यवपुःशरैः॥ शस्त्रास्त्राणिवपा
 र्थस्यकृतानिविफळानिव॥ अक्षौहिणीपंचकंतुविजितंजनमेजय॥ श्रुत्वाकलस्यवचनंपतनंपुत्रयोर्मधे
 वस्तुवाहनपार्थयोबाणंचपरिमुंचति॥ तेनवीरसहस्रस्यबलंभवतिपातितं॥ पार्थपुत्रस्यबाणौघैर्मराळध
 जशायिनः॥ रथोपिपरमाणुत्वंप्राप्तवान्समरेतदा॥ समिन्नहृदयोरान्नरुहसकेतुःक्षितिययो॥ पतितेचमहा
 वीरेरुसकेतोमहात्मनि॥ कृपणःसमरयाहुबस्तुवाहनमागतः॥ जघाननवभिर्बाणैःपार्थस्त्रुंसवक्षसि॥ छ
 जंध्वजंधनुश्चास्यत्रिभिर्बाणैर्दिधाकरोत्॥ शतेनचसहस्रेणताडयामासवक्षसि॥ पुनर्वीरसहस्रस्यक

दनं कृतवानसौ ॥ गजानां चंद्रशुभाणां शतानि च महाहवे ॥ निहत्य पृथिवीं च के मांसपंकांस्तदा रुणां ॥ युद्धक्षेत्रे
 च मेराळाः कर्षंति गजमस्तकैः ॥ अधो दंतैरुर्ध्वकरैर्वीजिस्कंधानि यंत्रितैः ॥ आंचत्रिगुणितां क्षेत्रे गजमुक्ता
 फळानि च ॥ कृत्वा बीजं वपंतश्च तस्मिन्काले विशांपते ॥ शिरांसि वेष्टयित्वा त्रेमुंडकं च क्रिरे परे ॥ कंकाळा ग
 जपुच्छानां इक्षुर्दंडान् प्रपीडयन् ॥ शिरांसि व्यूतफळवत्प्रवपंति च सत्वरः ॥ यक्षिण्यानां गवरणैः छिन्ने
 मुसळकंडनैः ॥ नृशीर्षाणि च कुर्वंति गायं त्यस्तृद्यशो महत् ॥ यंत्रैर्गजानेन मयैः छिन्नैः शीर्षंति चापराः ॥ सु
 वेगयुहेन गता विपरीतमिवाभवत् ॥ कालिस्ततोर्ध्वचंद्रेण सुवेगस्य महच्छिरः ॥ विच्छेदपतितं नैतत्संमुखं
 वागतं रणे ॥ तच्चापि विदलीकृत्य यावत्पश्यति चार्जुनिः ॥ शकले पुनरायाते ते दिधा कारिते मुना ॥ शकला
 नां चतुष्पंचनभ्रमोपातितं नृप ॥ हृदये स्य प्रलग्नं हि भर्त्सितो भूत्तदार्जुनिः ॥ विहाय पुनरेवायं कश्मलं स
 ह्यौ छितः ॥ ततः परः प्रज्वलितः प्रळये पावको यथा ॥ जघान पांडवी सेनां स्थितां पार्थस्य वाग्रतः ॥ रुद्रसा
 ध्यमरुत्कल्पैः वीरैः संरक्षितामपि ॥ तस्मिन्दिने स्थितो तोतु पार्थ कर्ण सुतावपि ॥ पार्थनाशे विलीयंते

यथा जीव परेश्वरौ ॥ अन्ये ये भर्त्सिता वीराः पुरमध्ये महाबळाः ॥ उल्हपीपालयामासं विशल्ये विविधौष
 धैः ॥ स्वप्राणनाथस्य बलं पालयामासमा मिनी ॥ नगराजसुता देवी वृथा पार्थेन धीमता ॥ तीर्थया
 त्राप्रसंगेन तथा चित्रांगदा वसा ॥ उवाच पांडवस्तत्र वृषकेतुं महाबलं ॥ सैन्यं नष्टं कर्णपुत्रवस्तु जातं
 च मे हृतं ॥ हंसध्वजमुखा वीराः पातिता मम सान्निधौ ॥ प्रद्युम्नः सहपुत्रेण नीतो मणिपुरं प्रति ॥ मद
 र्थसायकैश्चैव शोभन्ति बद्धा स्थितौ ॥ अनुशाल्वोऽपि समरे पातितो नैव दृश्यते ॥ सुवेगो निहतश्चा
 द्यनीताश्च मम वीणाकाः ॥ छत्रैर्ध्वजैः कार्मुकैश्चामरैर्वीरैश्च षणैः ॥ केयूरैः कटकैर्हनुर्मुकुटैः पश्य मे दि
 नी ॥ संबन्धनां सायकैस्तीक्ष्णैस्त्रिशूलैः पातितांशुकैः ॥ एकस्त्वमसि पुत्रा वनापरः कश्चिदेव नः ॥ निर्गच्छतां
 तु नगरं यत्र तो धर्ममाधवो ॥ कुब्जपुत्रोऽसि मद्रते भ्रातृणां जीवमेव ॥ एवं ब्रवीति वीरे नृयावत्तस्याग्रतो नृप
 तावत्पार्थकिरीटस्थो वायसो गृध्रको मुखं ॥ जालागृध्रमस्तकैश्च शंसते वैशसंस्कैः ॥ तथा करोतं नीडे
 स्वे रथस्य किल शायितं ॥ शिराहीनानि जघायां नासाविरहितं मुखं ॥ स्फुल्लिगवजितं नैव प्रत्युवाच पु

८० नर्वचः॥ पुत्रप्रयाहिराजानंभीमयुक्तं वमेहरिं॥ शंसंतिवैशसंधोरंडुनिमित्तानिमेरणे॥ भवान्यदिमया
 सां हि प्राप्नोति मरणं तदा॥ तदा घनाशोयशसो भविष्यति परं क्षितौ॥ बद्धधायो धितश्चासिभिन्नं वा
 णोर्वपुश्चते॥ विना त्वानं पृथग्जीवेतस्मान्मुचामिगम्यतां॥ अकार्यं हि महज्जातं मत्तोराराजा सुदीक्षितः॥
 असिपत्रव्रतवरो न वयज्ञक्रिया भवेत्॥ युधिष्ठिरस्य न स्नातयज्ञां तावत्तं न हि॥ जळयात्रा चतुःषष्टि
 क्षि दंपतीभिर्न वक्रिरे॥ युधिष्ठिरमुखा वीराभीमाद्याममबांधवाः॥ छत्रं शतशलाकं च व्याघ्रवर्मसमान्वितं॥ अ
 ग्रतो धर्मराजस्य गतं लज्जा विभ्रषणं॥ विप्राणां पृष्ठतां चाग्रे ध्वनिः स्वमंडकाद्रतः॥ न सृवाः कनकानहाः
 सृचयानजुरुकृता॥ वैकं कतयया जज्ञे वैखानैर्भंडिताननाः॥ यूपबिल्वाः खादिराश्च पालाशाः खोटजाः
 शुभाः॥ धिग्जीवितं मम वृथा मन्ये युहं करोम्यतः॥ **वृषकेतुस्तवाच॥** ॥ न गच्छामि भयान्मृत्योरणं त्यक्त्वा
 धनं जय॥ सूर्यः पितामहो भाति मङ्गलात्पतितो भवेत्॥ प्रभंगस्यरणे मे द्यतस्मान्मृत्युर्मविष्यति॥
 त्वंप्रयाहि महोवाहो गमनं कीदृशं मम॥ एकपत्नी च सारम्या न मां प्राप्नोति निरीक्षते॥ विभुरवंतां परित्य

ज्यसत्यमेतद्वीमिते॥ पश्याद्यपोरुषं पार्थवश्चुवाहनमागतं॥ योधयामि सभक्षं ते स्वसैन्य
 मसि संहरे॥ मित्रार्थे त्यजतः प्राणान् गवार्थं वा द्विजन्मनां॥ स्वामिको र्ये च समरे तस्य लोकाः स
 नातनाः॥ जायंते नात्र संदेहः केवल्यमपि चिंतितं॥ यावत्प्राप्तो महाबाहुः संग्रामे परितिष्ठति॥
 तावत्क्रतुरयं जातः किं वृथा मां प्रभाषसे॥ एतावदुत्कावचनं न मस्तेत्यधनं जयं॥ नथेनातिपता
 केन वश्चुवाहनमाद्रयत्॥ तिष्ठतिष्ठरणे वीरान् पांडवस्य त्वया हताः॥ तेषामेवाद्य सर्वेषां करिष्ये हि
 तमत्र तत्॥ एवं ब्रुवंतं बळिनं कर्णपुत्रं शरैस्त्रिभिः॥ विव्याध हृदये तूर्णं ते भित्वा धरणी गताः॥ तृषि
 ता इव राजे श्पातुं भोगवतीं जळं॥ वृषकेतुः शरैः षड्भिः तं जघान स्तनोतरे॥ स शरैरदितः कार्त्तिक
 श्चाभ्यमाणः कथं वन॥ संच्छायात्मानं मय्यग्रायो धयामास कर्णजं॥ तिष्ठ शस्तद्रथं कृतानि
 पात्य रथसारथिं॥ हयान् हत्वाथ समरं शरवंदध्वा प्रतापवान्॥ तस्यागं परयित्वाथ शरैः कुनूक
 विव्रितैः॥ ततो जघान नाराचः कर्णं स्रजं महाहव॥ रथं तस्य सुचित्रं तं स स्रजं तुरगयुतं॥ छित्वा

८२ रथसहस्रेण ताडयामास पांडवी ॥ आग्नेयमस्त्रं सहसामुमो चार्जुननंदनः ॥ वारुणं स्वयमेवाथ वायव्यं च
 सरोषितः ॥ पार्वतास्त्रं च शाकं च कोबेरमथ वारुणं ॥ त्वाष्ट्रं चातिबलं श्रीमान् सावित्रमथ सागरं ॥ आगत्य
 मस्त्रं कामास्त्रं विचारास्त्रं च दारुणं ॥ कार्तिकेयकृतं चास्त्रं याम्यरुद्रास्त्रमाहवे ॥ कंकालं मुसलं शूलं शक्तीक
 नकं भूषणाः ॥ कर्णपुत्रोऽथ विशेपगृहीत्वैकमभिद्रुतं ॥ यथा चाहं बभ्रुवाहो मुंचत्यस्त्रं निजास्त्रकं ॥ बहवो
 निहता वीरास्तस्मिन् युद्धे महात्मना ॥ संहारकाले राजेन्द्र रुद्रेणो वनिषातिताः ॥ रुद्रकीडनकं जातं हरेतत्
 स्तिकरं महत् ॥ निधनं रथनागानां पदातीनां च कर्षणात् ॥ ततोऽस्त्रवृष्टितः कार्ष्णिश्चिंतयामास वैभवं ॥ सर्वा
 ण्यस्त्राणि तेनाथ बभ्रुवाहो महाबलः ॥ शमयित्वा शरैर्धौनैः पांडवोऽस्त्रं समाददे ॥ उवाच कर्णपुत्रं तं बहवो
 निहता मया ॥ नाहं ते स्तां दशां प्राप्नोयथा कर्णात्मजे न हि ॥ एनमत्र हनिष्यामि वृत्रो न मुचिनायथा ॥ एनमु
 दिश्य वरुणो विशेपाः शृगमाहवे ॥ हृदयेऽस्य शरो लब्धो वृषकेतोर्महात्मनः ॥ बाणो गृहीत्वा गगनेऽभ्यामया
 मास कर्णजं ॥ दिशश्च विदिशः सर्वाः सरितः सागरानपि ॥ न पपात धरादेशे तदद्भुतमिवाभवत् ॥ अनेन

वस्त्रगात्रेण भिनत्येष पितामहं ॥ ततस्तृतीये दिवसे यत्र यत्र शरोगतः ॥ तत्र तत्र रणे प्राप्नोति पितापुत्रावुभा
 वपि ॥ निरीक्षितः कर्णपुत्रं नीयमानः शरेणा हि ॥ तृतीये दिवसे बाणः पपात धरणीतले ॥ तस्मिन्मणिपुरे
 राजन्यार्थस्य पुरतो बली ॥ ततः कर्णात्मजः क्रुद्धः पुनरेवो ह्वितः क्षिपत् ॥ शरान्यं च रथं तस्य युक्तस्य सह
 सा हरत् ॥ तेशरास्ते रथं चास्त्रं स हतं स पताकिनं ॥ अनयत्सहितास्ते न नाकलोकं पितामहं ॥ रविमंडले
 मत्कैः प्रविशंतं रथं स्वकं ॥ बाणनिर्मिन्नकायोऽपि वीक्ष्यात्मानं मुमोच सः ॥ सरथोऽभानुनादग्धो यथा सं
 पातिरंडजः ॥ पतंतं बभ्रुवाहं हि वृषकेतुः शरेस्त्रिभिः ॥ प्रेषयामास समरे स्वपितामहं मंडले ॥ हंसध्वजो म
 दीयोऽत्र जितो वीरत्वं यापुरा ॥ तदर्थं त्वां प्रेरयामि बभ्रुवाहं सरालये ॥ इन्द्रस्तं कुपितो वाक्यं प्रत्युवाच विशां
 यते ॥ तावच्छरान्दिधा कृत्वा सबलो बभ्रुवाहनः ॥ पपात कुपितो वीरस्तयोपरि यथा चलः ॥ कर्षयामास
 चक्रादधरं च चर्वच ॥ पंचभिः सायकैस्तनुविभ्या धरविषोऽत्रकः ॥ प्रहृष्टप्रमुखानां च बंधनं स्वपुनरु
 तं ॥ यावन्नमिष्यते वीरास्तावदक्षे निरंतरं ॥ एवं कर्णात्मजो वाक्यमुक्त्वा ताडयच्चतं ॥ बभ्रुवाहः प्र

यात्येव पुनराऽयातिस्तच्छे॥ नीयमानः शरैर्घोरैः पार्थः पश्यतिकौतुकं॥ उवाच पार्थ कर्णस्य पुत्रो
 युहतथाविधे॥ रथचक्रं हि कर्णस्य निमग्नं पुरुषवर्षमा॥ युध्यते तेन गगने न गच्छेत्तव सायकैः॥ कथं ते
 नतदा प्रोक्तं तिष्ठति वचनं विमो॥ कर्णेन त्वां तथा युहनाय तद्वत्प्रभाषते॥ एवं ब्रुवाणो वीरे तु पार्थस्य
 पुरतः पुनः॥ पपात कार्त्तिकुपितो मूर्ध्नि कलस्य तस्य हि॥ भिद्यमानो रणे बाणैर्द्विद्यमानस्तु संगरे॥
 उभौ तौ स्य दनारूढौ क्षणेन विदितौ दिवि॥ उत्पतंतौ पारयंतौ क्षणेन ददृशुर्जुनः अन्योन्यस्य शरैर्घो
 रैर्नीयमानौ सुरालये॥ उभयोर्गात्रजं मांसं छिन्नं बाणैः सह स्वधा॥ नीयते गगनैर्गृध्रेस्तथान्यैः
 श्येनपत्रिभिः॥ एकः क्षितौ द्वितीयः ख पुनरेव क्षितौ च रेव॥ तावो स्तांता दृशौ राजन दिनानां पंचकर
 णो॥ पंचमेदिव से कार्त्तिकुपितोऽपुत्रं तथाविधं॥ बभूविः सायकैस्तीक्ष्णैः समं तादृक्किरेत्पुनः॥ उवाच
 क्रोधसंयुक्तं धन्यस्त्वमसि नापरः॥ वृषके तो न मे युहं दतं के नापि मानिना॥ अधुना स्मरं गोविंदं तथा
 देवं जनादर्शनं॥ न मे बाणो जीवितं ते पालयिष्यति संगरे॥ ॥ जैमिनिः॥ ॥ अर्धचंद्रं मुमोवास्मे कर्णपु

त्रायमारिष॥ तमायां तं त्रिधा कृत्वा बाणं नंदति कर्णजः॥ तावत्तेनापरो बाणो मुक्तः कनकचित्रितः॥ स
 कंठनाळतः शीघ्रं जहार गगने शिरः॥ छिन्नं शिरस्त्रिवारं तत्प्रलग्नं हृदये तदा॥ बभ्रुवाहस्य राजे इपात
 यित्वा कळेवरं॥ पश्चात्कुंडुकवत्प्राप्तं पार्थस्य पदयोः शुभं॥ १४४॥ ॥ इति श्रीमहाभारते जैमिनिस्मृतौ
 आश्वमेधिके पर्वणि वृषके तु पतनं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः॥ ॥ ४४॥ ॥ जैमिनिः॥ ॥ जपन्केशवरा
 मेति नृसिंहेति महच्छिरः॥ जग्राह तस्मात्पार्थः कराभ्यां कुंडलान्वितं॥ कबंधं धावमानं तं निपपात
 रणे रिपून्॥ पातयत्येव शतशो नरान् नृत्स्यन्महीपते॥ पार्थाग्रैर्नथ चक्रं तु गृहीत्वा तस्करेण हि॥ कर्णस्य कु
 लितं भ्रमो गदनात्परिदर्शयन्॥ ज्ञात्वा भावं सपुत्रस्य पार्थः प्रोवाच दारुणं॥ पुत्रपुत्रं न ते कर्णकलुषं मन
 सा कृतं॥ सूर्यादीनां तु भ्रूपाणां त्वया वीर्येण नाशितं॥ कलुषं प्रवृजानां च मदीयमपि संगरे॥ कुंतीकृता श
 नं या तु प्रविश्यति हते त्वयि॥ पतनेन त्वदीयेन प्रज्ञो दुष्टोऽश्वसोऽप्रतं॥ उत्तिष्ठ वीर युध्यस्व मदर्थे विवि
 धानृपाः॥ त्वया युहंतोषिताश्च पातिताश्च महारणे॥ यौवनाश्वस्य तुरगः समानीतः स्वपौरुषात्॥ कथं

त्वयाधुनाप्राणास्त्यक्ताकृत्स्नमदयतः॥ तवप्राणाश्चकिंकृल्लोयथाप्राणाहरेर्वयं॥ शरीतोरैवकंपुत्र
 भक्षितंगगनेचरैः॥ स्वंगात्रहिसमुत्कृत्यपिताशकायवैददौ॥ शक्रस्यपुत्रकार्येचविहं॥ गेभ्यस्त्व
 यापितं॥ ब्रह्मवारंभीमसेनोगच्छत्यकोरणांगणो॥ पितामहायस्योयदत्तार्घःप्रत्यहमुदा॥ प्रथितो
 द्यौक्षितो नित्यंदिवाकरधनंजयौ॥ आवयोःपतनंभाव्यत्वयिवीरेद्यपातिते॥ भास्करःसधृतो
 नाकेयशसातावकेनच॥ अहंतुशिरसातेनकृत्स्नगोविंदवादिना॥ एवंकृतंमहद्वैरमयासाधैहि
 पुत्रक॥ पितातेनिहतःकर्णोपार्थेनविमनारणे॥ मत्वाडुःस्वातुरं पार्थपतनात्प्रमंहतः॥ यथारथस्य
 चक्रेतद्रुस्तंभूम्यापितुश्चते॥ शामितातेनवैरेणकृताममांगसंनै॥ उपकारं परंश्रीमानूनान्यंपश्यीं
 श्यामिसांप्रतं॥ अद्यमेनिहतं सैन्यमद्यमेतनयोहतः॥ सुभद्रानंदनःशूरोनष्टमद्यकुलंमम॥ कृत्स्ने
 नाद्यपरित्यक्तावृषकेतोहिपातिते॥ अद्यसूर्यविनाशमिर्गहंमेदीषवर्जितं॥ लिंगहीनायथापिंडीज
 यश्रीस्त्वाविनायथा॥ कृगतोसिद्धीकेशाडुःखितंत्वंनविंदसे॥ नायासिस्मृतमात्रस्त्वमन्यात्यक्तो

स्मिसांप्रतं॥ ॥ जैमिनिः॥ ॥ एतावदुत्कावचनंन्यपतदुःखितोभुवि॥ हृदयेतच्छिरःकृत्वातस्मि
 न्काळेधनंजयः॥ ततश्चित्रांगदास्रनुःपातितंधरणीतळे॥ धनुःकोद्यातुतोदेनंप्रहसन्वाक्यम
 ब्रवीत्॥ वयंवैश्यभवाःपार्थतुळनार्थसमागताः॥ रणांगणोयशःप्रोतमातृलःशिरसांगणं॥ घ
 नानिकानिवीराणांशिरास्त्वल्पानिकानिच॥ सर्वेषामेवसाहैहितुळितंहिइदंधनं॥ वृषकेतोःशि
 रश्चित्रंशिवपूजनतत्परं॥ उत्तिष्ठार्यायदेवायशंकरायमहात्मने॥ तुष्टोमविष्यतिहरःअस्त्रंपाशुपतं
 चते॥ स्मारयिष्यतियुद्धार्थेक्षत्रियस्त्वंधनंजय॥ ॥ जैमिनिः॥ ॥ ततःप्रबुद्धोभगवानूपार्थःको
 पसमन्वितः॥ तच्छिरोन्यमध्येथच्छापयित्वादधेधनुः॥ उवाचपार्थहितदापुत्रस्त्वंबभ्रुवाहनं॥
 संहारकारिणंदृष्ट्वाकृगंतासिपुरामम॥ सर्वमेदीयावीराहिपातिताश्चापरधृताः॥ त्वयातान्माच
 याम्यद्यकुपितोहंमहारणे॥ गृहाणकार्मुकंवीरवृषकेतुंहिमामकं॥ पातयित्वाद्यवीरेणगमनंकी
 दृशंतव॥ सहस्वमत्प्रहारंहिभिनदिगिरिमाश्रयं॥ ततोमुमाचबाणोधान्नजलोघानिवतोयदः॥

चित्रांगदात्मजस्यायेतैर्मिन्नं परमं बलं ॥ शरीरं तस्य नीरस्य विहंपार्थेन धीमता ॥ अर्जुनस्य रा-
 नेर्नागानीयमानारथाश्रमे ॥ हयाः पदातयश्चैव दिवि चक्रां कितैर्दृष्टैः ॥ दृष्ट्वा चित्रांगदाभ्याशो उ-
 ल्हासागतजीविताः ॥ पार्थबाणैर्जगद्धासं दुर्गप्राकारमंजने ॥ यथाप्रवर्धितो वायुः शुष्कपर्णा-
 निहस्तके ॥ तृणानीवनयत्याशुगगने पांडवः शरैः ॥ शरदृष्ट्या शरीराणि मृतानि पतितानि च ॥
 दह्यंते रजसायुहे पांडवस्य विशोपते ॥ शरपुंखे भवेनाथ वायुनानीयते रजः ॥ येन प्राप्ताः पांडवार्थ-
 यो धितुं नरवाजिनां ॥ वडवानलवती ब्रह्मदहत्स धनं जयः ॥ ये दग्धाः संगरे पापास्ते भवन्मोक्षसं-
 युताः ॥ यथाकाश्यामंतकाळे भवन्मूर्तिर्जनैर्हरः ॥ तथा पापाहि देहांते ते च जातास्तथा विधाः ॥ ब-
 शुवाहं शरैर्घोरैः संछाद्य न दह्मन् ॥ नादानं न च संधानं न मोक्षं पांडवस्य ते ॥ रणमध्ये च ददुः-
 प्रलयं मे निरेजनाः ॥ दुर्गं च पातितं चैव गृहाणि विविधानि च ॥ गोपुराण्यपि राजेन्द्र पार्थबाणैः सुर-
 रुणैः ॥ वनानि तानि भिन्नानि सरांसि शोषितानि च ॥ पलयं त्यस्त्रियोगे हे पतिताः सायकैश्च ताः

वस्त्राणि तानि दग्धानि दग्गं भो भिवरांगनाः ॥ उल्काः पतितं सहसा तेजसा पांडवस्य हि ॥ बभू-
 वाहस्ततः क्रुहो दिव्यादाय धनं जयं ॥ चतुर्भिः सायकैस्तीक्ष्णैस्तरगान्सारथिं त्रिभिः ॥ छत्रं चो-
 पांतो ये च पातितं ॥ तद्वद्भूमिः प्रकुरुते रथः पार्थोपिकोपितः ॥ स्तंभयत्येव तरसारथं संबलवान् स्व-
 पिसर्वेषां भित्तश्चेतश्च पते ॥ तानि च वस्त्राणि वीरो सो विफला निव कारवै ॥ धनुर्ज्यामलुनाद्दीरः पार्थ-
 तरः ॥ धनुर्भिश्चतुरां नस्य द्रुमिस्तर्गानस्य च कारासु विवर्जितान् ॥ सारथिं तिलशस्तद्वदथं
 कं ॥ कालिः पार्थिवराजा सो समं तो द्यकिरदणो ॥ उभो शस्त्रास्त्रशब्दबुभौ परमदारुणौ ॥ समं कु-

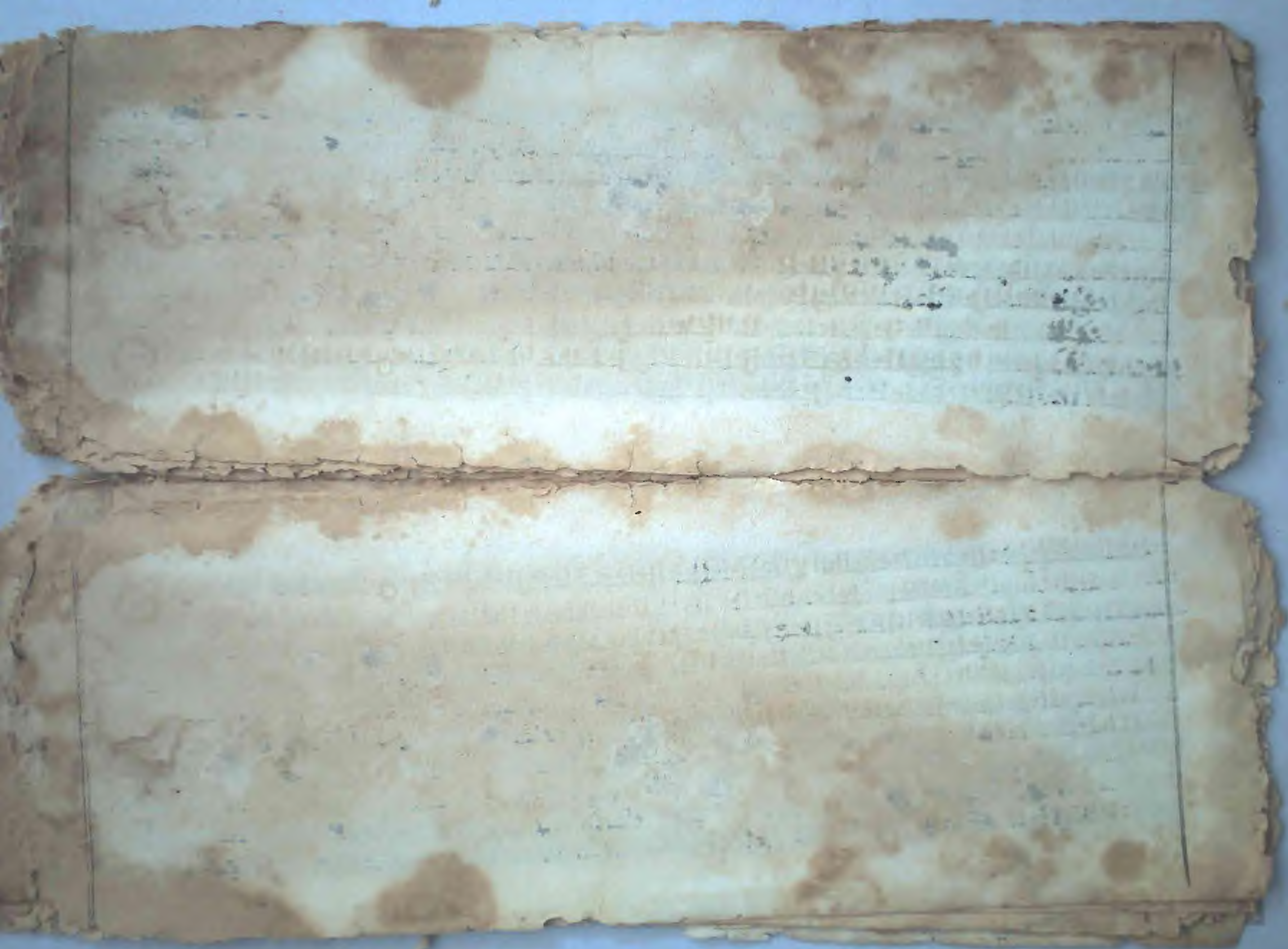
अ-
 न-
 ति-
 ण-
 णो-
 नासि-
 लं-
 ः-
 सं-

नेसमसैमैसज्जेतांपुराहरिहराविव॥बाणास्यनगरेराजनयथामणिपुरेतथा॥एकएवरणेपार्थस्त
 त्रासीन्नापरोजनः॥पश्यकाळस्यचरितंतस्मिन्वीरवरक्षये॥सूर्यादयेप्रवृत्तंतद्युहंपुरुषसिंहयोः॥
 प्रयातोस्तंचवसितासंध्याकाळेचतादृशं॥प्रकुर्वाणोमहद्यहमन्योन्यजयकाक्षिणो॥॥बभ्रुवा
 हनः॥॥पार्थद्रोणाञ्चदेवेश्यस्त्वयास्त्राणिपुराविभो॥शिक्षितानिमहेशाञ्चविफळानिकथंचन॥
 नायातिसारथिःकस्मात्तन्नजानासिदुर्मते॥पतिव्रतामेजननीद्वषितागतबुद्धिना॥त्वयाममसम
 स्तंहिसतांकेशभयावहः॥तावत्समागतःपूर्वस्मृतमात्रस्त्वयार्जुन॥स्मरणंविस्मृतश्चासीत्तस्यवि
 श्रामेहात्मनः॥क्षणंप्रतिक्षामिरणोयावत्स्मरेतिकेशवं॥नयुहंप्रकरिव्यामियथापूर्वत्वयाकृतं॥क
 र्णस्ययुहंनसतांसमंतच्छक्रनंदन॥यथाभुनाकृतंयुहमयासाहंमहात्मना॥कर्णपुत्रेणावीरेणा
 शौर्यसर्वस्वदायिना॥तथाकुरुपरशौर्यंक्षत्रियत्वंप्रदर्शय॥॥जैमिनिः॥॥एवंतेनतदाप्रो
 क्तासव्यसाचीरुषान्वितः॥ववर्षमोहंसत्यत्काबाणान्कनकसूषणान्॥रथस्थपुत्रंविन्याधप्रह

सन्निवभारत॥तोमरैरद्रिसंकाशैःसविहोनरणंजहौ॥गगनंभूरयामासस्वबाणैर्बभ्रुवाहनः॥अ
 र्धचंद्रंकार्मुकेस्वेसंदधेपरवीरहा॥ज्वाळोयुक्तंकाळयुक्तंवडवानळसन्निभं॥ततश्चकंपिरेदेवाःश
 काद्याःपितरस्तथा॥सूर्यादयोभयात्सर्वमुनयोपिभयावृताः॥त्रिधाभ्रन्नवरादेवीजल्कानांपति
 तंशतं॥ववोचसशरोवायूरुधिरंवदृषुर्धनाः॥तंसमीक्ष्यार्जुनोबाणंप्रळयानळरूपिणं॥स्वबाणैः
 सहितैस्तेस्तनशशाकव्यपोहितुं॥चितयामासगोविंदंयावत्पार्थोमहाबळः॥तावद्बाणोनतीव्रिण
 शिरोज्वलितकुंडलं॥छिन्नंपार्थस्यसहसानिपपातधरातले॥पश्यत्कबंधंपतितंदृषकेतोरणांगणो
 सहैवकर्णपुत्रेणदेहंराजनव्यवस्थितं॥शिरःशिरसिसंलग्नमेकादश्यामुरवेमुरवं॥कार्तिकेमासि
 भोमेचक्रक्षेत्रेवोत्तरेतथा॥छिन्नंपार्थस्यचमुरवंवासुदेवेतिजल्पकं॥क्षणमासीन्नबंधिन्नंनानाळं
 कारवर्जितं॥द्वौसूर्यौपतितौतत्रमेनिरेशिरसीतयोः॥जनाःसकरुणास्तत्रदृषकेतुधनंजयोः॥
 हाहाकानोमहानासीत्स्मिन्पुहंसुदारुणो॥बभ्रुवाहस्यचबळेहर्षश्चसुमहानभ्रत॥वादित्राणिचसं

८६ जघ्नुः पुष्पवर्षे च कन्यकाः ॥ चक्रुर्मुदायुताः सर्वस्वनाथं विविधास्तथा ॥ स्तुवंतो बंदिनः प्राप्ता बभूवुः
 बाहनपोरुषं ॥ राजाभवत्तदाराजन्काले विगतसौहृदः ॥ प्रविवेश पुरं रम्यं पताकाभिरलंकृतं ॥ पु
 ष्यप्रोकारसंयुक्तं सिक्तं चंदनवारिणा ॥ नृत्यंतीभिर्मोनिनीभिर्जयेति परिवारितः ॥ स पात्रदीपसं
 युक्ताद्वा दृढवराः स्त्रियः ॥ गोरोचनं कुंकुमं च दिग्धदिव्यांबरद्वयताः ॥ नीराजयंत्यो राजानमुत्तुप्यास
 हमारिषः ॥ कथयामास तुः सर्वास्तदा वित्रांगदां प्रति ॥ धन्यासि देवि वीरं त्वं प्रसूता सिधरा तले ॥
 येनाऽयं निहतः पार्थो विजयीयः सदा क्षितौ ॥ तासां वचनमाकर्ण्य सर्वा लंकारमंडिता ॥ नीराजना
 र्थं पुत्रस्य स्थिता सानिपपात ह ॥ महानंदे विषादो मूढश्चुवाहनमंदिरं ॥ सर्वाश्च नार्यः सहसा परिवा
 र्यस्थिता गृहे ॥ रुदंत्यः सिधिवुस्तोयैः शीतलैश्चंदनान्वितैः ॥ वीजयंत्यस्ताडयंत्यो हृदयं मुष्टिना
 स्वकं ॥ स्वामिनीं पतितां वीक्ष्य राजावाप परागताः ॥ पतिताः कथयामासुः पार्थपुत्राय मारिषः ॥ न जा
 नीमानरश्चैष जननी पतितायते ॥ तामुत्थापय राजेन्द्र उत्तुपीमपि मानद ॥ बभूवुवाहः समुत्थाय रथा

तस्माद्दर्शितां ॥ कंठसूत्रेणारहितां ताटं केनापि वर्जितां ॥ श्वसंती पन्नगसुतां द्वितीयां जननी च
 तां ॥ समुत्थाप्य तदा ते सौनेत्रेण परिमृज्य च ॥ उवाच जीवितयुतो वीक्ष्य हृष्टो वचस्त्विदं ॥ आनंदकाळे पतिते
 जनन्यो मे कथं क्षितौ ॥ शृणु तं मातरौ युद्धं हयहेतोर्मया कृतं ॥ पार्थनामार्जुनः कश्चित् प्राप्तस्तत्करगरक्षकः
 महावीरैर्हतो वीरः प्रधूमनप्रमुखैर्हितैः ॥ ते च सर्वे जिता मातः पार्थश्च निहतो मया ॥ वीराणामपि सर्वेषां
 गुडाकेशो मया हतः ॥ दृष्ट्वैकतुरितिरव्यातः कर्णपुत्रो महाबलः ॥ तेनाहं मोहितो मूरिशिस्तश्चरणंग
 णे ॥ मरुता चैव कृच्छ्रेण संग्रामे निर्जितः शुचिः ॥ गृहाण कंठसूत्रं त्वं तथा ताटं कंठे ॥ अमंगलं च ते रूपं द
 श्यते मूषणोर्विना ॥ ॥ चित्रांगदोवाच ॥ ॥ विकृतं पाप रूपेणात्तया पुत्रेण सोऽप्रतं ॥ पितरं स्वंपातयित्वा पा
 र्थधर्मानुजं वरं ॥ नारायणसखायं तं कुंत्येना गेन्द्रदायकं ॥ मंडनायै त्वया सद्रकंठसूत्रं प्रयच्छसे ॥ ताटं कप
 णं कर्णे स्वेदं नमूढं नलज्जसे ॥ धिक्ते प्रीतिर्वलंते जोयत्पार्थो निहतोरणे ॥ अथ धर्मात्मजो राजा कामवस्कं
 तिमिष्यति ॥ यत्ते नष्टे दीक्षितः स ब्राह्मणैः परिवारितः ॥ कुंती पार्थविहीनाद्यत्तया पोत्रेण वै कृता ॥ कथं क

कृपायुतं चित्तं न कृतं पांडवघ्नता ॥ यस्माज्जातोसि पापस्त्वमग्निवदारुसोजकः ॥ सचात्र निहतः शूरो
 मम भर्ता त्वया हृथा ॥ असंमंज्यमया सा धं कृतं युद्धं कथं सुत ॥ शस्त्राणां संग्रहो नूनं तावके देहदाहके ॥
 कथं न भिद्यते वसस्तावके पांडवघ्नतः ॥ मम कर्णे हे मयत्र मामुंच पितृघातक ॥ कृपातितः समे भर्ता स्छा
 नंदरीयमाचिरं ॥ यथा तेन समं यामि भुक्त्वा पुत्रं च निर्गता ॥ ॥ जेमिनिस्त्वाच ॥ ॥ श्रृषणानि परित्य
 ज्यययौ यत्रास्ति पांडवः ॥ उलूपीकारयामास क्षणमेकं विशांपते ॥ चित्रांगो प्रत्युवाचाथ पार्थस्य मरणे
 मम ॥ संशयो विद्यते नूनं प्रविशामिव नं स्वकं ॥ यत्र पार्थ न कथितं ममाये मरणं पुरा ॥ दाडिमी पंचकं देवि
 यदा दग्धं भविष्यति ॥ स्वयमेव तदा ज्ञेयं भवेद्दामरणं मम ॥ आयाहितत्रयास्यामि संकेतं यादृशं वने ॥ गृ
 हीत्वा तां गदां देवीनां गे इत नयावने ॥ ददर्श पंचकं दग्धं दाडिमीनां विनाग्निना ॥ ततो नागेन्द्र इहिता हाहाना
 थतिवादिनी ॥ चित्रांगदान्विता प्राप्ता पार्थस्य शवसन्निधौ ॥ रात्रौ ववस सैन्या सा सपुत्रा दीपसासिता ॥ मुक्त
 कशा ददर्शाय पतितं श्वेतवाहनं ॥ छिन्नं वत छिरो दृष्टं समीपे वीक्ष्य स्य हि ॥ पार्थस्य पादयोः स्वं कंठत्वा वचन

मब्रवीत् ॥ न क्रुदेहं गतेनाथ पादस्पर्शात् पुरामम ॥ साहं गतेयं भूयोपि स्पृशंती देवसंयुता ॥ तिष्ठामिमन्ये
 रुष्टोसिममपुत्रापमानितः ॥ उत्तिष्ठ नाथ गावोद्य विराटस्य महीपतेः ॥ नीयंते कौरवै र्ह्यस्ता न्विजेतुं रणां
 तिके ॥ द्रोणो दृपदराजेन पुरा वीरापमानितं ॥ बध्वा तमानीय ततो तस्मै किं न्न प्रयच्छसि ॥ द्रोपदी वरणे वीराः संति
 नाम समागताः ॥ नारायं च परं सित्वा द्रोपदी त्वं समानय ॥ नाहं सापत्यजं भावं करिष्ये पुरतस्तव ॥ एषः प्राप्नोतु
 ताशस्त्वां प्रार्थितुं रवांडवं वनं ॥ मेघसीतं कुरु विमोबाणा पंजरकं पुनः ॥ किरातवेषं प्रच्छन्नं सूकरं वनगंहन ॥ नय
 त्ययं महालोकं तदीयं शरणागतं ॥ एवं रुदंती सा बाळा तथा चित्रांगदा वसा ॥ गृहीत्वा पार्थं शीर्षत तथान्यत्कुंडला
 न्वितं ॥ दृष्यते तावुं मे दिव्ये विलापे चक्रतुर्गिरि ॥ कर्णपुत्रमहाबाहो पातिते पांडवे न हि ॥ संग्रामे निहतः शू
 रपितुर्वै नंदं विंक्षितं ॥ हाहतास्मीति नष्टास्मि कर्णपुत्रे च पातिते ॥ बभ्रुवाहनसदृते कुरुष्व त्वं मनोरथे ॥ खड्गे
 न मामेकं छिंधि शिरो रामाधिको भव ॥ रामे पारेणु कामाता निहता केवळं पुरा ॥ त्वं निजं जनकं हत्वा जननीयु
 गळं न हि ॥ पातयित्वा रणे रामसमत्वं त्वंगमिष्यसि ॥ काष्ठान्याहरपुत्राद्य कुरु दीप्तं च पावकं ॥ उलूपी सहितो

ममं त्वं दग्धुमर्हसि पुत्रं क॥ एवैकं ह्यतरं कार्यं बकुडुः खर्विर्वर्धनं॥ रथीनां सुरवरसार्थं वृषकेतुं द्याता त्वया॥ आशा
 मया कृता पुत्रप्राप्तं हहास्तिनापुरं॥ यत्र यज्ञक्रियाया हि पार्थनसहितो नृपः॥ कुरु चरु किंणी तामां द्रोपदी सा
 त्वती मपि॥ तव मात्रा त्रियुता हं प्रदाय बकुलं धनं॥ विलोक्य निखिलं लोकं हताशा हत्वया कृता॥ ॥ बभ्रुवाहन
 उवाच॥ ॥ गतः पिता मया मातः स सेन्यस्तस्य संनिधौ॥ तुरगं तं पुरस्कृत्य नमस्कृतुं धनं जयं॥ मामुवाच परं
 दुष्टं गदितुं तन्न शक्यते॥ अतः परं न मे देहं भूमौ कीर्तिविवर्धनं॥ पितृ हतारमा लोकज नो मां त्यज्यते हरिः॥ ॥
 उवाच॥ ॥ उपायोस्ति मया दृष्टो पार्थ संजीवनाय हि॥ पाताळे विद्यते पुत्रमृतसंजीवको मणिः॥ शेषराज
 स्यैको शस्त्रो रक्ष्यते च महाविषैः॥ मृतान्मृतान्पन्नगान् रहिपुनः संजीवयंतिते॥ दृष्ट्वा च दाहयंत्येते पन्नगान्
 सत्पण्डुमान्॥ कर्कोटकश्च पुलिको वासुकिस्तक्षकस्तथा॥ शंखको दीर्घजिह्वश्च मुखका दश्च मासुरः॥
 फणानां शतं संयुक्तो द्दिशतास्त्रिशता अपि॥ चतुःशताः पंचशताः षट्शतापि विषोल्बणाः॥ केचित्सप्त
 शताः सर्पाः फणैर्मपि विभूषिताः॥ फणैर्नवशतानष्टशतान्या सन् फणैस्त्रिंशतः॥ शेषं च वेत्सि बकि नंधरा ८८

पर्वतधारिणं॥ शयनं वासुदेवस्य सश्रीकस्य यथा सारवं॥ निर्भयं जायते यस्मात्तस्मात्कश्चानये नमणिं॥ तु
 द्वाष्टुपायो विफलः पितुस्ते जीवने द्यकिं॥ वेधव्यं बाधते पुत्रसहायास्या मिमाचिरं॥ यावन्नकुंती चायाति
 मां न पश्यति पन्नगी॥ पतिं ह्नीता वेदे वा हंतव्या पुत्रक त्वया॥ तथा चित्रांगदा चेयं सरवी मे जननी वते॥ संजी
 वकं मणिं शंसुः पन्नगैश्चोददोपुरा॥ भीतिभ्यो वै न ते यात्रं तं मणिं जीवरूपिणं॥ निजं दास्यत पार्थाय तस्माच्छे
 चामि पुत्रक॥ ॥ बभ्रुवाहन उवाच॥ ॥ के सर्पाः प्राकृता मातः कुहे मय्यर्जुनांतिके॥ न दास्यंति मणिं धैर्यात्
 सबळा द्विष गर्जनात्॥ तौषितः शं करो येन वासवाद्यास्तथासुराः॥ संतोषिता मुना पित्रा समयायुधिपा
 तितः॥ माना प हवधो पाये कीदृशं मे भविष्यति॥ प्रथमं पातयिष्यामि सर्पान्सर्पान्समागतान्॥ ततः
 पार्थ न सहितां न्मणिना जीवये परान्॥ वृषकेतु मुखान्वीरान्क्षणं मातः प्रतीक्षतां॥ ते सर्पा जीवितयु
 तागमिष्यंति यथासुरवं॥ मया संजीविताः सर्वे गृहीत्वा जीदं मणिं॥ पालयाद्यार्जुनं वीरं मम वीरैः समन्वि
 ता॥ अद्य पश्यंतु मे वीर्यं त्रयो लोकाः समागताः॥ ॥ उवाच॥ ॥ किमिदं भावसे मूढो ममैव मणि संग्रह

महाविषान्नपन्नगेन्द्रान्नकथं तानवमन्यसे ॥ शेषराट्सु महाकायः सहसा यो मनोजवः ॥ दुर्बलो बळिभिः सार्धं
 वैरं कुर्वन्नलज्जसे ॥ ॥ बभ्रुवाहन उवाच ॥ ॥ उक्तं वचो नानृतं मे भविष्यति कथंचन ॥ हरोपियदितान्सर्पा
 न्यालाद्येष्यतिरोषितः ॥ कुबेरवासवयमाः सहिताश्च न मे भयं ॥ वित्रार्पितानिव अरीन् करिष्यामि सुरा
 नहीन् ॥ ॥ उक्तं पुनः ॥ ॥ मापुत्रसाहसं काषरः करिष्ये पुत्रगौरवं ॥ सरवामे पुंडरीकाक्षं मंत्रीमंत्रविदां
 वरः ॥ पाताळे प्रेयायिष्ये तं प्रथमं पितरं प्रति ॥ यथा तेषां मनो वीररूपायुक्तं करिष्यति ॥ बुध्या समेन वेत्तुं का
 र्यं प्राणिनामिह जायते ॥ पौरुषं केशसंयुक्तं कः कुर्याद्बुद्धिसंयुतः ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ एवं पुत्रं वारयि
 त्वा समाह्वायाथ पन्नगं ॥ पुंडरीकं पांडवस्य जीवनाथं समादिशत ॥ गच्छ स्वतं पन्नगं द्रुहीत्वा कर्णम
 षणं ॥ मदीये कर्णपत्रे च वृत्तां पुं तं त्रकारितं ॥ समये वर्तमानाय कथनीयं महात्मने ॥ सुहृद्भिरनुरक्ताय दु
 ष्टसंगव्युताय च ॥ यथा मणितवकरे प्रयच्छति तथा कुरु ॥ शिवास्ते संतु पंथानो मत्प्रियार्थं हि गच्छतः ॥ ॥
 जैमिनिरुवाच ॥ ॥ ततः समंत्रं सहितं वचनं प्राह पन्नगः ॥ उल्पीशोकसंयुक्तां सांख्ये निवसामरत ॥ देविया

स्थामित्वा तप्तो सर्पराजनिवेशनं ॥ दिव्यं मणिं समाहर्तुं सपुत्रं पालया ॥ अर्जुनं ॥ अर्जुनस्य शरीरं हि विर
 काळं नयायी स्यति ॥ ॥ बभ्रुवाहन उवाच ॥ ॥ वृषकेतोः शरीरं त्वं प्रथमं दंश पन्नग ॥ यो धितो यो मया सा
 र्धं संग्रामे वनिपातितः ॥ यथा पार्थस्तथा चायं प्राप्स्यते जीवितस्वकं ॥ न जीवितं धारयति मत्प्रिया अमुना वि
 ना ॥ वृषकेतुयुतं पार्थं कृत्वा त्वं रक्षतं व्रज ॥ शरीरं पांडवस्याद्य पालयामि न संशयः ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥
 पुंडरीकस्तदा तस्य पार्थं वाक्यात्तदा दशत ॥ वृषकेतोश्च तरसानागराजपुरययौ ॥ ददर्श च तलं घोरं महास
 र्पं विरूषितं ॥ सर्वतलां च न मयं रम्यपि प्लकाननं ॥ अयुतं योजनानां हि गणितं शास्त्रकोविदैः ॥ दिव्यामि
 नां गकन्याभिर्दत्तं तदेति सुंदरं ॥ वितलं च प्रविष्टो सो दिव्यं च पकराजितं ॥ सुतलं च शमीवृक्षैः कांचनैः फलि
 तैः शुभैः ॥ महातलं चाम्बुवृक्षैर्नानावृक्षविचित्रितैः ॥ वृत्तं मरुतैरम्यं दिव्यं चंदनकाननं ॥ तळातलं प्रविष्टो
 सो पन्नगीगणसंवृतं ॥ क्रीडासरः सुचमुरवतिष्ठति क्रीडयंति च ॥ रसातलं तथा स्रुतं वीक्ष्य विस्मयमागमत्
 दोलारूढाभिरधिकां पन्नगीभिर्विराजितं ॥ पाताळे परमं लिंगं संवीक्ष्य हाटके श्वरं ॥ स्थितं भोगवतीती

२०
 रदिव्यचंपकप्रजितं ॥ सपैर्मिनोरमैस्तत्र नागस्त्रीमिर्निरंतरं ॥ स्तयमानं चरम्याभिर्मंडिताभिः कुचैर्धनैः ॥
 संतुष्टोऽस्मन्मस्तुत्यस्नात्वा भागवतीजले ॥ विमलेः पद्मगंधैश्च महापातकनाशनेः ॥ दिव्यैर्दृष्टैर्लताभिश्च
 शोभितं चामृतेन च ॥ नवकुंडैः सुधाशैर्भ्रमरानागेः सुरक्षितं ॥ मंदिरं शेषराजस्य प्रविवेश महत्तरं ॥ नानाभा
 वैर्विचित्रं हि सर्वतश्च सुशोभनं ॥ नानारत्नमयं दिव्यं नानासत्त्वविराजितं ॥ मंडितं शेषराजस्य सहस्रफणिषा
 सिना ॥ उपविष्टं ददर्श निप्रसया परया युतं ॥ दृत्तं कर्कोटिकाद्यैश्च शेषं तक्षकपन्नगैः ॥ जपंतं वासुदेवेति वा
 अन्नः कायकर्मसिः ॥ पुंडरीकः प्रणम्यै न कंठसूत्रं प्रदर्शयन् ॥ ताटं कृपेत्रुहितुर्नागराजस्य संसदि ॥ पुरत
 स्थित एवात्र प्रत्युवाच धराधरं ॥ ॥ पुंडरीक उवाच ॥ ॥ नाथाऽहं शरणं प्राप्ता सवंतं पन्नगेश्वरं ॥ उल्हस्य प्र
 षितः पार्श्वे त्वदीये हतकांतया ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ तस्याः पतिर्महाबाहुः कन्यायाममपांडवः ॥ सव्यसाची
 कृष्णसूतः संग्रामे हरतोषकः ॥ हरदत्तवरश्चायमजेयश्च सुरासुरैः ॥ केन वाक्यं शंकरस्य शक्यते वक्ष्यपोहि
 ते ॥ जानामि पौरुषं तस्य वैलवस्य धनुष्मतः ॥ केनासौ पातितः पार्थो मुक्तः किं तेन केशवः ॥ पातितः केशवः

न्यः पतितः कः समर्थितुं ॥ किमर्थं दुहितो लूपी मत्समीपे हितार्थिनी ॥ तां कथं प्रेषितवती सर्वतत्कारणं वद ॥
 परमो विस्मयो मध्यं श्रुत्वा पार्थस्य पातनं ॥ ॥ पुंडरीकः ॥ ॥ सीष्मद्रोणे प्रमुखतः संग्रामे धर्मस्सुनुना ॥ गा
 त्रजानिहताः सर्वतैषांडुः खेनडुः खितः ॥ युधिष्ठिरः क्रतुर्वै कर्तुं कामो महीतले ॥ यंहयं मोचयामास तं जं रं
 ग्राहसपांडविः ॥ अर्जुनेनैव रक्षतं बभूवोहामहाबळः ॥ जातं मणिपुरे युहं गंगाशापेन मोहितः ॥ विद्यते पां
 डवोऽस्मौ दुहितुस्ते पतिः प्रियः ॥ संजीवनार्थं पार्थस्य सन्निधौ ते महामते ॥ उल्हपी मां निजं दूतं नियोज्य परमा
 शया ॥ तथा कुरु महानाग यथा तवैवमहत् ॥ धर्मानुजं कृत्वा तं कारयंतं महां क्रतुं ॥ जामातरं निजं युहं प्र
 हतं जीवय प्रभो ॥ महतां वै सवं लोके परोपकृतये सदा ॥ जायते त्वसतां वित्तं परनाशाय केवलं ॥ महर्षिः पतताः
 पाल्याः स्वदृष्टेन धनेन च ॥ ॥ जैमिनिः ॥ ॥ एवं शेषस्तदा तेन पुंडरीकेण याचितः ॥ प्रत्युवाच महासर्पान् पश्यं
 तु विधिकारितं ॥ पांडवार्थं प्रदास्यामि मणिं जीमि वितदायकं ॥ किं वित्तेन शरीरेणा किं राज्येन रूपेण गाः ॥ न जी
 वति पुनः पार्थो विधृतेन मयारिवलं ॥ मृतं पार्थो हि सुधया मणिना वाद्यजीवये ॥ वैलवार्थं मदत्तौ द्वावारनारक

२३ पर्दकोः॥ मया लोभेन विधृतो भविष्येते सुधामणी॥ शास्त्रापानयकर्तृणां विधते किल के रावः॥ येनायं दंडितः
पार्थीहयमेधप्रधाकरः॥ तस्मादयं पुंडरीकमणिं याहि ममाज्ञया॥ गृहीत्वा वैलंबं पार्थ पुनः संजीवया धुना॥ ए
वं विधं शेषवचस्तो निशम्य परस्परं॥ उः खिताः पन्नगाराजन्ने शुभं मे निरेह दि॥ तेषां मध्यमहाबुद्धिर्धृतिराश्च
पन्नगः॥ प्रत्यक्वाच धराधारं विस्तरतु कथानकं॥ ॥ धृतराष्ट्र उवाच॥ ॥ वदान्यानामदेयं हि किंचिन्ना
स्ति धरातले॥ तथापि नाथ वक्ष्ये हं भात्मनः सदृशं वच॥ मर्त्यलोके कथं राजन् मणिर्जडवितदायकं॥ मानुष
स्य मृतस्यार्थे नैनं मोक्षमिहार्हसि॥ गुरुघ्नस्य कृतघ्नस्य नोपधीर्न मणिर्नृप॥ नमंत्रादेव ताश्चैव जायते वा
र्थसाधकाः॥ असत्यमानवामृत्युं प्राप्य जीवंति नेव ते॥ मूलं स्वकं न वृक्षापि दर्शयंति फलप्रदाः॥ भवान्पन्न
गसर्वस्वं मणिर्यच्छति जीवदं॥ सततं वै न ते येन विग्रहो नाथ विद्यते॥ मातंगमुनिशापेन पाताळं न विशत्य सो
भूतलच्छमणिं प्राप्य गरुडः किं न नेष्यति॥ कृतघ्ना मानुषाः पार्थ मणिर्गर्वेण गर्विताः॥ सुधामपि न यिष्यति
त्यक्तानो विषजं भयं॥ सुधामणिर्विहीनानां पात्रगानां शिरस्थितं॥ ग्रहिष्यंति मणिं तत्र स्त्रियोऽपि मृगलोचनाः॥ २४

॥ ततो राजिलतां प्राप्य सर्पिणां जीवितं वृथा॥ स्थानं च सुंदरं वीरकथं हास्यति पांडवः॥ निर्विषाद्भूतसंस्थानाद्भू
तश्रीकाद्गृहे गृहे॥ पन्नगान्स्वामयिष्यंति भिक्षुकाः स्वोदरं मराः॥ ॥ जैमिनि उवाच॥ ॥ शेषस्तव च नं शुक्ल
प्राहिर्न धृतराष्ट्रकं॥ मत्वा नययुतं वाग्मी प्रहसन्धरणीधुरः॥ ॥ शेष उवाच॥ ॥ तव वाक्येन विधृतः कथं
संजीवको मणिः॥ नदीयते मया तस्मै पांडवाय महात्मने॥ मूर्खेण सह वा सोऽपि देशग्रामे पुरे गृहे॥ अन
र्थ एव संभाव्यो व्यवहारं विनैव हि॥ वरं जलधिपाताळं ज्वलनाटविपातनं॥ न विवेकविहीनेन मूर्खेण सह
संगतं॥ कीर्तिः पराभवित्री मे दत्ते संजीवके मणो॥ तत्र क्लृप्तेन मणिना जीवयिष्यति चाजुनः॥ नूनं क
लं मणो मृदप्राप्यते स वराचरं॥ प्राप्नोतु जीवसंभारायुक्तास्मि विरजीविनः॥ कस्तान्वने पुरा क्लृप्त
नृसगोपान्सत्यलोकधृक्॥ अनयत्स्वपदं रम्यं जिज्ञासुर्मधुसूदनं॥ सत्यलोकगता गोपाना प
श्यद्गोपवाळकान्॥ रुरुदुस्ते विधातारं जगदुवाक्यमध्रवं॥ धिक् सत्यलोको विरुद्धो यत्र क्लृप्तो
न विद्यते॥ यशोदानापि दिष्ट्या किं किमर्थं वंचिता वयं॥ कमळाद्भूतजन्मश्रुतं तदनतध्रवं॥ २५

७२ पंकजं हरिनाभौ यत्कजातं पावक भस्मजं ॥ नो चेत्कलप्रियानस्मान्कुर्यात्कमलजस्वयं ॥ तेषां वच
 नमाकर्ण्य सतां मेने सदा विधिः ॥ पृष्ठतोरचिता गोपाः सवत्सास्ते न विलुना ॥ परलोका गतं श्रुत्वा
 पतिपत्न्यनुजगिमान् ॥ सपुत्रासास्त्रियोगावस्ते पिता बाळकेन च ॥ किं पृथगं मृतपुत्रांतां विशोकां
 न करिष्यसि ॥ तृणं वज्रायत कृत्वा द्वजं वा पितृणां यते ॥ तदा दास्ये मणिं सर्पानमेऽत्रास्ति विचार
 णा ॥ परोपकृतये जन्मसाधुना मिह जायते ॥ दधी विना दर्शितं तं देवकार्यं प्रकुर्वता ॥ ॥ अतः राष्ट्रः ॥
 तत्र कलमणिं प्राप्य यदि सौजीवयिष्यति ॥ वृथा मणिं प्रेरयत्येन जीवामहे वयं ॥ रोचते पन्नगा
 नांते विनाशो गरुडाद्यादि ॥ अवहितं मणिं न भय न ब्रूमोऽत्र पुनर्वचः ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ इति श्रीमहाभार
 ते जैमिनि कृतं आश्वमेधिके पर्वणि बभ्रुवाहन विजयो नाम पंचविंशतितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥
 जैमिनि उवाच ॥ ॥ एवं विधं वचः श्रुत्वा पुंडरीकं वचो ब्रवीत् ॥ शेषस्तं प्रत्युवाच धनकुलं नो भय
 छति ॥ संजीवकं मणिं नाद्य गच्छत्वं बभ्रुवाहनं ॥ मया प्रोक्तं प्रदास्यामि न मन्यते हि मे वचः ॥ इष्टा

नां प्राणिनां जन्मनोपकाराय जायते ॥ किमर्थं केशवं त्यक्त्वा याचितुं मां समीपमागतः ॥ मयि यिष्यंति प्रा
 मनुजामत्वा पाताळवासिनः ॥ वयं स्थिता मयान्नूनं सदा कारपदव्युताः ॥ ततो जगाम भगवान्शः पुंडरीको
 रणांगणे ॥ यत्र पार्थः प्रवृत्तस्तैर्बभ्रुवाहनसायकैः ॥ कर्पूरदीपैः शतशो भासिते वीणकान्विते ॥ दीपा
 श्रृंगपकतैलेन केवलिसिक्ताः प्रभान्विताः ॥ यत्रास्ते रुदती सा तु पार्थ पार्थेति भाषिणी ॥ उल्हसी परमारा
 जंस्तदा वित्रांगदावसा ॥ आशया पुंडरीकस्य चिंतयंती समागतं ॥ ददंती ततो नागं विफळं तं समा
 गतं ॥ ॥ पुंडरीक उवाच ॥ न प्रयच्छंति मातस्ते मणिं सर्पाः सरोषिताः ॥ पावके पुत्रदत्ते तु प्रविश
 त्वं यथा सुरवं ॥ ॥ जैमिनिः ॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा कालिः कोपममन्वितः ॥ आदिदेश बलं सर्व
 स्वयमेव यथोन्मेष ॥ रक्षां विधाय पार्थस्य गृहीत्वा स्वं शरासनं ॥ कोपादश्रूय मुचक्षते न त्रास्या पाव
 कविषः ॥ कः शेषो वा सुकिः कास्ते के च ते तस्य कादयः ॥ कर्कोटशरवपुलकाधृतराष्ट्रः कपन्नगः ॥
 मणिं ते धारयंतो घसु धामपि धनानि च ॥ पार्थः पिता मे पति तो धर्मराजस्य चानुजः ॥ कुलस्य स

वकोभूमौ कथं स्थास्यति मत्पुरः॥ अद्य सर्पाश्च तत्तुल्यान्पश्यंतु मम सैनिकाः॥ निर्दोषवपुषः सर्पान्
पांडवार्थं रसातले॥ अतिभोगवती तोयं सिन्नामत्सायकैः क्षितिः॥ प्रयातु पांडवस्यां
गंक्षालयन्परितिष्ठतु॥ अद्य सर्पमणिं सर्वाः स्त्रियोग्यं तुलीलया॥ अद्य जीवंतु
ते सर्वमया ये संगरेहताः॥ अद्य शेषनिमित्तं वेच्छंकरः पुरतो भवेत्॥ शिरसा स्वन
तं देवं कारयिष्ये न संशयः॥ शरैश्चरावरं व्याप्तं पश्यंतु स्थापितं जनाः॥ ॥ जेमिनिः॥
पाताळमुखमासाद्य चरया मासतद्धलं॥ विज्ञातः सर्पराजेन क्रुद्धः पार्थस्तो बली॥
शेषः प्रोवाच तान् सर्पान् स्वभृत्यान् नयवर्जितान्॥ धृतराष्ट्रेण मदेन रोषितो बभ्रुवा
हनः॥ यथा युद्धे स्मृताः सर्वहता विगतबुहिना॥ नरेण धृतराष्ट्रेण पन्नगेन तथा वयं॥
कः कलभृत्यान् संग्रामे विजेष्यति सतिष्ठतु॥ अद्य काळानकज्वालाज्वाला माकी रसा
तले॥ भस्मसान्पन्नगान् सर्वान् करिष्यति मतिर्मम॥ धृतराष्ट्रेण वीरो सो योध

नीयो महाबलः॥ येन यद्वापितं बीजं तत्फलं तेन पुज्यते॥ कर्केटकस्तक्षकस्तुतुथान्येयां युयोधि
तु॥ ततो न पातया सैन्यं निर्गतं स्वपुराह हिः॥ वमंतश्च धूमंतश्च विषहरप्रविर्णः॥ तदा दिश
तशीर्षाये क्रुद्धा त्रिशतशीर्षकाः॥ चतुःशतफणाश्चान्ये सैन्येन वतुरंगिणा॥ निर्ययुस्तमहा
वीरा दिव्यरूपवपुर्धराः॥ धन्विनो दिव्यं च वामतमातंगं संस्थिताः॥ मस्तकाभास्करा येषां
मणिरत्नविभूषिताः॥ रत्नचित्राः सुवर्णस्य कर्णौ लंकारं स्तेकोऽङ्गिताः॥ हयैरन्यैरथैरन्येषां
दाताश्च सहस्रशः॥ हारकुंडलकेयूरकिरीटघनमोक्तिकैः॥ विराजन्नागराजेंद्राः पार्थपुत्रं म
थापतन्तु॥ योजनानां पंचकंतुभूमिं व्याप्य स्थितारणो॥ तेषां मुखेभ्यो निश्चेरुर्ध्वरास्ता विष
दृश्यः॥ विस्फुलिंगसहस्रेस्तद्वहमानंतुतद्धलं॥ निजं वीक्ष्यार्जुनसुतो न क्षायस्वपौरुषा
त्॥ सेने ते सर्पनयनो मंडलिते तस्मिन्नाद्युधि॥ भ्रुवा विव विराजतां रुद्रस्य प्रकयागमे॥ ततः
प्रवृत्तं युद्धं सैनयो रुभयोस्तदा॥ बाणखंडगदापातैर्मुसलेः प्रासकुंतलेः॥ पतितैः पात्यमा

नैश्वर्यान्तद्वारुणं बभौ ॥ ब्रह्मं द्रव्यं दमस्तैर्व्याप्तं रवं पर्यदृश्यत ॥ जयनागपते केचित्केचित्कहे
 नमोहिताः ॥ युद्धे प्रवर्तमाने तु मानवा विषमोहिताः ॥ संपर्दिष्टा विनाशं ते जग्मुस्तत्र सहस्रशः ॥
 धैर्यं तत्राश्रेयान्तस्तेन्यपार्थपुत्रस्य नाशितं ॥ शस्त्रास्त्रैर्विविधैर्धैरैः सह स्वापयेकविंशतिः ॥ कु
 हस्ततो महाबाहुर्बभूवुवाहापितादृशं ॥ धृतराष्ट्रं रणे चक्रे विरथं हतवाहनं ॥ सेनामसंघांमत्वा
 सो विलोचयितुं तेजसः ॥ शरजाबाणदंडेन कालिश्चक्रे रजांसि च ॥ पतिते मणयो भिन्ना शरैः स
 पफणाच्युताः ॥ प्रलययोगगनाङ्गमौनक्षत्राणां न सारत ॥ ततः प्ररुह्य बलिभिः समंताद्यैर्महावि
 रैः ॥ रराज रुद्ररूपो यं पार्वतीवरणो यथा ॥ सैन्यं भग्नं तु संवीक्ष्य जातं नीतं च फुल्लते ॥ तेषां फणावा
 युजवैर्बभूवुवाहापि संदधे ॥ मयूरास्त्रं च बाणोद्यैः सर्वनागनिषेदनं ॥ मधुवर्षे ततश्चक्रे लिसांगाः
 पवनाशनाः ॥ मधुना ते ततो जातो बाणोर्मिन्नकलेवराः ॥ पिपीलिकास्त्रं वीरेण मुक्तं पार्थस्तेन च ॥
 तो तामि वि लिप्तगात्रो स्ते संश्र ॥ ग्रामं पित्रकुस्तदा ॥ धृतराष्ट्रस्य सर्वो गं जातमांसं विवर्जितं ॥ भिलास्त्री २४

निपुनर्ममैर्मुक्तं पार्थस्तेन च ॥ तामि वि लिप्तगात्रो स्ते संश्रामं पित्रकुस्तदा ॥ ज्ञापन्न गस्य पिपी
 लिकाः ॥ अस्त्रीनि चिन्वा फलवत् कोटरं हि विकुर्वते ॥ सर्वं च गात्रं च पिपीलिकाभिर्यथा हि गंतुं न
 शशाक वीरः ॥ बाणैर्मयूरेर्न कुलैः सगृध्रैः पिपीलिकाभिर्मधुना च सर्पाः ॥ वित्रास्य मानारणमं
 उल्लेते गतानि केतंधरणीधरस्य ॥ राजा तान् भिन्नसर्वांगान् प्रत्युवाच ह सन्निव ॥ पलायनं कथं त
 स्मान्मानुषान्मंत्रकोविदः ॥ प्रदीयमानो धर्मार्थैर्वारितो दैर्महामणिः ॥ कथं तु तं धारयते मंत्रशो वा
 त हि कोविदः ॥ ईदृशान्मणिं कस्मात्संलप्यति नो सुधा ॥ समर्थं च धनं देयं शरीरमपि दुर्लभं ॥ अ रि
 दत्तमभयं शौच्यं शमशाने स्वगिव स्थितं ॥ शीघ्रं मणिं चार्पयत तद्दृष्ट्वा कायमहाविषाः ॥ छत्रं शत
 शलाकं च कुंडलं च महाधने ॥ दिव्यरत्नमया तद्य प्रदेया पार्थस्तेन च ॥ यावच्च भूमकल्लोलैः परि
 तेन हि स्तुतं ॥ तावज्जहामहे सर्वं यत्रास्ते केशव प्रियः ॥ शौच्यं नानेन मणिना किं कार्यं पांडव
 स्या हि ॥ भविष्यति समीपस्थे कुले त्रैलोक्यनायके ॥ यथाक्षीराणं विनीतमज्जाक्षीरं न मन्यते ॥

कामधेनुः सरतरुः कल्पवल्ली तथा हरो ॥ भवन्त पन्नगाः सर्वमानुषेण पराजिताः ॥ प्रायश्चित्तं प्रकुर्वन्तु मणिदानप्रसंजकाः ॥ मन्त्रं सहरिं प्राप्ताः पांडवार्थं महापुरे ॥ पश्यन्तु गरुडास्तु
दमस्यंस्तु नाशनं ॥ विलोक्यते यदि हरिर्नयने भक्तिसंयुतः ॥ जीविनं तान्वेन ते यावा धितुं
नक्षमोतकः ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ ततः पातालविवरान्निर्गतः पन्नगेश्वरः ॥ मणिमादाय रत्ना
निविधानि बहून्पथ ॥ वस्त्रालंकारणाद्यं च वस्तु जानंतं तथा बद्ध ॥ पार्थ पुत्राय तत्प्रादादाय
यौवस्वयं प्रभुः ॥ गृहीत्वा तं मणिं राजा वित्तं च विविधं तथा ॥ प्रायान्मणिपुरे रम्ये पार्थ पार्थ्वमु
दान्वितः ॥ धृतराष्ट्रस्ततो दुःखं प्राप्तवान्यादृशं नृप ॥ कथयिष्यामि वीरस्य सम्यगाकर्णयाधुना ॥
पुत्राभ्यां सहितो गेहं स्वके मंत्रमथाकरोत् ॥ दुष्टस्वभावं दुर्बुद्धिं समाहूयेदमब्रवीत् ॥ अनर्थः
सुमहान् ज्ञातः पुत्रप्रज्ञां च कारय ॥ पार्थेन जीवितं प्राप्तं तन्न मे स्फुरददायकं ॥ धर्मानुजश्च तवि

ता विजयी बभूवुवाहनः ॥ भविष्यत्यश्वमेधश्च विरंवैराहि पांडवाः ॥ किमत्रानंतरं कार्यं ब्रुवतां पुत्र
का बुभौ ॥ मया निवारितो राजा हितार्थं दीर्घदर्शिना ॥ ॥ दुर्बुद्धिरुवाच ॥ ॥ शोकं जहि माहाबुवाहो कुतो
दुर्बुद्धिना क्रतुः ॥ यत्राहंतत्र पुत्रास्य कथा कापि न जायते ॥ जनितोऽस्मि त्वया तात दुःस्वभावश्च मे नुजः ॥
परोक्षे विनाशाभ्यां सहितः शोचसे कथं ॥ अहं भ्रात्रायुतो येषां गृहे तिष्ठामि चेत्क्षणां ॥ शत्रूणां पतने
तेषां नरके न दृष्टे मतिः ॥ त्वंप्रयाहियतो राजा याति जीवयितुं नरं ॥ अहमग्रे गमिष्यामि हर्तुं पार्थ शिरो मह
त् ॥ पातयिष्ये वने घोरे महागरुडवर्जिते ॥ कुंतु संजीवयिष्यंति नीतिशिरसि संगरात् ॥ एतावदुत्था
वचनं दुःस्वभावेन संयुतः ॥ जगाम च शिरो हर्तुं पार्थस्य हि सकुंडलं ॥ अनयद्वक्कदाल्पस्यस्य वने शून्ये
स्थितश्च सः ॥ चित्रांगदा ततो लूपीना पश्यतां महच्छिरः ॥ उच्यतेः किमिदं जातं हाह तः पांडवो मुहुः ॥
केन नीतं शिरो रम्यं सुचारु हरिजल्पकं ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ पतिते धर्मपत्न्यो तेषां पार्थ पादांति के तदा
ततः कलकलश्चासीद्रणमध्वे विशोपते ॥ बुभुवाहोपिशमितस्तः सर्पः सहितो मुदा ॥ शेषपुरस्कृत्य

पुरं प्रविशेश महाबळः॥ स तुल्यध्वमणिं यावत्प्रविश्यरणमंडलं॥ तत्र पश्यति तं पार्थं तावच्छ्रावतं ध्वनिं॥
शिरो नीतं शिरो नीतं केनापि तुच्छकात्॥ पतिते मातरो वीक्ष्य पार्थं गात्रं विशीर्षकं॥ निपपात
धरायां तु मृतकल्योमही पते॥ यस्मिन्काळे किरीटी हि पतितोरणमंडले॥ तस्मिन्दिने निशाम
ध्ये स्वप्नं कुंती ददर्श सा॥ पार्थाय धर्मराजाय सकला ये च सत्वरं॥ प्रबुधा कथयामास स्वप्नं रा
त्रौ समीक्ष्य तं॥ मया धनं जयो दृष्टं तैलवाप्यंतरंगतः॥ दासे रक्तं समास्तु दोगतो सो दक्षिणां दि
शं॥ गोमयेनानुलिप्तां गोजपाकुसुममंडितः॥ नूनं न विद्यते पार्थो वै द्विक्कलसखा तव॥ हृ
दयं दह्यते मद्यं सुप्तद्राकं कणांगतं॥ कलस्तस्यावचः श्रुत्वा स स्मारगरुदं प्रभुः॥ आजगाम
थगरुडस्तमास्तु दोग जनार्दनः॥ कुंती च मातरो भीमं देवकी गोपकन्यके॥ समारोप्य ययौ त
त्र यत्रास्ते पतितोर्जुनः॥ अयुवस्त्रीसि संयुक्ता वीणा केस्त्रीमिरन्विते॥ ददर्श चरणं चोरं

बभ्रुवाहेन कारितं॥ रात्रौ रत्नप्रदीपैश्च पार्थस्य मुरवपंकजं॥ विम्लानतामिदं नीतकापिकापी
त्यवाच त॥ भीमः कलं प्रत्यवाच कलसूर्यो द्ये ध्रुवा॥ प्रकाशितं मुरवां भोजं भ्रातुर्मसं स विष्यति॥
॥ जैमिनि रुवाच॥ ततः समुत्तीर्य खगाद्दास्तु देवो महायशः॥ भीमेन सहैतामिश्च पार्थं वी
क्ष्या ब्रवीच्च॥ किं जातं केन वीरेण पातितो सिधनं जय॥ इयं च देवकी माता यशोदा जननी च मे
कुंती पितृधसा भीमो रणोत्वां वीक्षते मुहुः॥ तं तथा वादिनं कलं भीमो वचनमब्रवीत्॥ त्वमेव य
दि गोविंद पतितं परिदृच्छसि॥ किमंधकारज नितं भयं वेत्ति हि वाकरः॥ स को भदीयं संग्रामे गृ
हीत्वा इतुरंगमं॥ पातयित्वा गतः कोपि मांसजानातु संगतं॥ को सो पार्थसमो वीरः पातितोर्जु
नसन्निधौ॥ एतं द्वितीयं जानामि कर्णपुत्रं च पातितं॥ जैमिनि रुवाच॥ ततः प्रबुहो वीर
सौ बभ्रुवाहो महाबळः॥ जनन्यौ तस्य ते बुद्धे ददर्शते जनार्दनी॥ कुंती यशोदा संयुक्ता देवकी

५७

ति

चहकोदरं॥प्रद्युम्नेनानिरुहेनयुयुधानेनवेदितं॥ज्ञात्वार्जुनसुतोमीमंप्रत्युवाचातिदुःखितः॥मै
 मयापुत्रेणजनकोनिहतोमीमपापिना॥सेन्यंचपातितंकर्णपुत्रश्चनिहतोमया॥एवंविधंसागस
 मांगदयापरिपोथय॥स्वजीवितविनाशार्थंकृतोनामस्वविग्रहः॥शेषमुख्याश्चसंप्राप्तागृही
 त्वाजीवदंमणिं॥मध्येकेनापिदुष्टेनशिरोनीतंपितुश्चमे॥नमस्करोमिगोविंदवरणोतेकृपांकु
 रु॥सुदर्शनेनचक्रेणशिरोमेच्छिधिमाचिरं॥यथापुराराऊकंठमधुसूदनपातितं॥यस्मिन्का
 केनजननीनपितानचबांधवाः॥जनास्तिष्ठंतितत्रत्वंसर्वदापरिदृष्टसि॥पितृहंतागमिष्यामि
 देवतांनरकार्णवात्॥नपीडयिष्येचमादृष्ट्वात्ममपिचक्षुषा॥तवाधमेनमृत्युर्ममाव्याश्चनर
 काहताः॥मृत्युःप्रियोमेपरमोजीवितंदुःखदंमहत्॥तवैवमवसर्वस्वमयाचोरेणामोषितं॥
 ईश्वराज्ञालंघयित्वाताहिचिश्चलेशांकरेक्षिप॥पितामहीनपश्यामिजनन्यापिनमस्कृतां॥

जा

ल

केननीतंवापार्थस्यधरणीतळात्॥यदत्रानंतरंकार्यविलुनाक्रियतामिह॥॥वासुदेवउवाच॥
 शृण्वंतुसर्वेवचनंमदीयमंत्रसंयुतं॥यद्यहंब्रह्मचर्येणविचरेमृतलेसदा॥तेनमेसुकृतेना
 धपार्थस्यायातुतल्लिरः॥येनउत्तंपतत्वद्यपिन्नशीर्षाममाज्ञया॥॥जैमिनिरुवाच॥
 एवंब्रुवद्वेशेतौविनष्टौमहाविषौ॥पांडवस्यशिरःप्राप्तंतदामणिपुरेनृप॥गृहीत्वाकेशवेदि
 व्यंमणिंशेषात्स्वयंप्राप्तुः॥प्रत्युवाचहरस्याज्ञानहंतव्याहिमादृशैः॥पार्थःशंभुप्रसादेनम
 णिनाजीवनंपुनः॥प्राप्तातुयत्तास्तिष्ठंतुयोजयेस्यमणिंहृदि॥प्रथमंकर्णपुत्रपश्चात्पार्थस्य
 धन्विनः॥उत्तिष्ठकर्णपुत्राद्यमणिस्तेहृदयधृतः॥॥जैमिनिरुवाच॥॥धृतेमणौकर्णपुत्रस्य
 शीर्षबाणैर्मिनंबभ्रुवाहस्ययुद्धे॥तथालग्नंवायसंबुंबकेनयथास्फुरद्भुनघातैर्विशिर्षी॥क
 लःकलःकेशवेतिब्रुवाणरणपुनस्तस्तिष्ठतिष्ठेतिवीर॥बुबुबेतलैकेशवोप्रहृषान्नमस्कृतः

ति

अब्रुवाणा कथं कुंतीनाशीर्वादं प्रयच्छति ॥ १०७ ॥ ॥ इति श्रीमहाभारते जैमिनि कृते आश्वमेधिके
 पर्वणि कृष्णस्य आगमनं नाम षड्विंशोऽध्यायः ॥ ॥ जैमिनि उवाच ॥ ॥ ततः कुंती प्रत्यवाचना गराज
 स्य कन्यकां ॥ नमस्कृता सिदेवित्वं सर्पिण्या विषदं द्रुया ॥ संलग्नया पार्थकरे भवती गौतमी नुकिं ॥
 तया सपन्नगस्त्यक्तः पुत्रं हंता यथा पुरा ॥ तथा हंसां प्रतंत्य क्ता त्वया वै राजकन्यया ॥ शापदं डेन
 लपनं मदीयं परिपोथय ॥ ॥ जैमिनि उवाच ॥ ॥ ततः सर्वाः प्ररुदुः सह कुंत्या महास्वनं ॥ हापां
 उवेति पतिताः सुवेषां पश्यतां मपि ॥ अथ शेषः प्रत्यवाचनमस्मृत्यजोर्दिनं ॥ दृष्टीकेशजग ना
 न्नाथ किमिदं वीक्ष्य सेतव्या ॥ धर्मराजस्य निखिलं कुलं मग्नं रसातले ॥ तदुद्धर कृपासिंधो
 मणिना नैव धार्यते ॥ यतः पाषाणजातीयो मज्जये नैव तारयेत् ॥ सुधापि सज्जलं च येन जननेन त्राशु
 पूरकैः ॥ मग्नं कुलं मज्जयते पांडवस्य महात्मनः ॥ रुदनेन जनानां हि न पश्यामो वयं शिरः ॥ कगतं

गा २

कणपुत्रेण कृष्णः ॥ समुत्थिते कर्णपुत्रेति पार्थस्तस्माद्बुधो विधिना तेन कृष्णात् ॥ यदोदेहीमायया
 भिन्नैवः स्वयंप्राप्य स्वं विकारं स योत ॥ ते वै क्षितः पन्नगैः सव्यसाचीस्त्रीभिर्विश्रैः कृष्णबाहु
 गुप्तः ॥ ते पुष्पवर्षवद्वृषुः सुराः स्वपार्थस्य दध्मुः विविधांश्च शरवान् ॥ आनंदितास्तदा सर्वे सैनि
 काः पांडवस्य ते ॥ ववदिरेथ संप्राप्ता कृष्णकुंती मुरवान्प्रभन् ॥ वृषकेतुस्तदा वीरो नमस्कृत्या खि
 लान्मुदा ॥ ददर्श तीमं कुंती च प्रदृष्ट्वा पुत्रदर्शनान् ॥ सर्वे ते संगता वीरा प्रद्युम्न प्रमुरवाः पुनः ॥ प्रवि
 ष्ठा ब्रुवन्नुवाहस्य पुरं कृष्णानुगान् ॥ सर्वे पुरस्तेः सुजनैः पूजिता वित्तसंचयैः ॥ सप्तदृष्टिं करे
 नायोनित्यं तेषां वसंयुतैः ॥ कुबेरतुर्वित्राद्ये वृष्ट्या तैः शतशः पुरैः ॥ पताकिनं नादयुक्तं गजाश्वरथ
 मंडितं ॥ कुबेरनगराभ्यां शोभीक्षंतो विस्मिता भवन ॥ मुक्ताफलचतुष्के थसकृष्णं सव्यसाचिनं ॥
 सभायां बुधुवाहस्य स्त्र्यापयंता ब्रुवन्त्वचः ॥ ते वीरानागसहिता मात्रपां कुरुपांडव ॥ पुत्रेण विजि
 ताश्चास्माहृतं सैन्या सम्यह कृताः ॥ सर्वत्र क्रयमन्विष्य पुत्रादकात्पराजयः ॥ गंगाशापेन ते जातपत

नन्ते धनं जय ॥ पुनः कृष्णप्रसादेन पश्य पुत्रस्य वैभवं ॥ वित्रांगदां प्रियां पार्थ द्वितीयां नागकन्यकां ॥ सं
 भावय महाभाग पुत्रं वीरं चलज्जितं ॥ गृहाण सकलं राज्यं पुत्रेण यदुपाजितं ॥ वासुदेव महाबुद्धिप्र
 बोधय धनं जय ॥ संगमश्च तयो कायः कुंत्याः पुत्रकपोत्रयोः ॥ देवक्या भीमसेनेन जनन्या तयशो
 दया ॥ अथो मुरवश्च वीरो सो नाजुनं परिपश्यति ॥ त्यक्तकामो निजं देहं कलुषं स्वपितुर्वधात् ॥ ॥
 जैमिनिरुवाच ॥ ॥ ततः कृष्णेन संयुक्तं स्थापयित्वा निजासने ॥ पितुर्न प्राह पुत्रो सो बभूवो महाय
 याः साः ॥ हिमाचलं गमिष्यामि पातयिष्ये कलं वरं ॥ नान्यथा पातकं घोरं गमिष्यति कलं वरात् ॥ कृ
 ष्णसक्तस्य च गुरोर्हर्मकार्यं प्रकाशितं ॥ वधो न सुखदो मदात्तस्मात्स्ये कलं वरं ॥ ॥ भीमसेन उवाच
 यदिते पातकं गात्रे भवेद्दीरमहीतले ॥ न तिष्ठति समीपे ते देवकी नंदनो हरिः ॥ यथा वयं ते पितरः पा
 तयित्वा पितामहं ॥ गुरुद्रोणं भानुपुत्रं स्थिताः कृष्णेन वीक्षिताः ॥ तथा त्वं जीवित्वा को हरिणा पात
 नीकृतः ॥ तुरगं धर्मराजस्य त्यक्त्वा शोकं च पालय ॥ तव कागणानां पुत्रकृष्णाय पापकारिणां ॥ पंच

पातककर्तारः किं नृणां स्य न तारिताः ॥ तुर्ये युगे च संप्राप्ते मानवान्पापहरितान् ॥ पावयिष्यंति नामास्य
 विलोममिति तजसः ॥ कुतो दुःखं कुतो दैन्यं कुतः पापभयं नृणां ॥ येषां सद्भावसंयुक्ता वाग्भावे कृष्णवादि
 नी ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ते कृष्णेन कृताः सर्वे वैरशोकविवर्जिताः ॥ प्रमोदिताश्च संतुष्टास्तस्मिन्मणि
 ६ पुरे नृप ॥ वादित्राणि च संजघ्नुर्दुर्नादानि स्फुरिषाः ॥ विस्मयंतस्य युद्धस्य चरितं बभूव मे निरे ॥ दृष्ट्वेकेतुं च
 कृष्णं च शशंसुः शेषसंयुताः ॥ भूमौ च तुरगं कृष्णः पंचमेदिवसेततः ॥ कुंती वधूभिः सहिता मुमुद पौत्रमंदि
 ने ॥ गायंति गायकास्तत्र नृत्यंति स्म नंदनयः ॥ मुदिता माधवो राजन पार्थ पुत्रं समन्वितं ॥ वरासने चो
 पविष्टं इदं वचनमब्रवीत् ॥ ॥ वासुदेव उवाच ॥ वयं मुक्ता पुत्रकस्य स भीमाद्याश्च कस्य हि ॥ सुखेन पंचरा
 त्रं नो जातं पश्य धनं जय ॥ इदानीं भीमसेनाय सह कुंत्या यशो दया ॥ उत्सृज्य सहितो वायं धर्मराजस्य गच्छ
 तु ॥ वित्रांगदा तथा यातु गृहीत्वा विविधं धनं ॥ प्रारंभं कारयंस्व ते यज्ञस्वेति मतिर्मम ॥ चिंता सुमहती
 राजा करिष्यत्यागतमयि ॥ भवान्पुत्रयुतश्चायं दृष्ट्वेकेतुं महाबलः ॥ हंसध्वजश्च वीरो सो तथान्यसंतुरक्ष

ॐ ॥ जैमिनिस्त्वाच ॥ ॥ एवं हि मंत्रं कृत्वा थपेरयामास पांडव ॥ वासुदेवो महाभागो वित्तं च बक्रु कं स्त्रियः ॥
॥ रक्षाणार्थं स्थिराष्टे तुरगस्योतिकेतुकात् ॥ य इदं वासुदेवस्य चरितं सार्जुनस्य च ॥ शृणुयात्सर्वपापेभ्यो
मुच्यते नात्र संशयः ॥ संजीवनं चार्जुनस्य श्रीकृष्णस्य शृणोति यः ॥ दुर्मृत्युं न च बाध्येत कदाचिदपितस्य
वै ॥ ॥ इति श्रीआश्वमेधिके पर्वणि बभ्रुवाहनविजयो नाम सप्तविंशोऽध्यायः ॥ ॥ जनमेजय उवाच ॥
ततः परं किमभवत्कथं कृष्णं न संयुतः ॥ वीरैर्युतः स व्यसाचीररक्षतुरगं मुने ॥ परमं जायते सौरव्यं श्रुत्वा
तस्य तवाननात् ॥ हृदये वासुदेवस्य गहनं रसं संयुतं ॥ तथा धन्यमतं तात वदतस्ते महामते ॥ भीमिगते
नागपुरात् किंच कारजनादनः ॥ तत्सर्वं कथयात्र त्वं मयाष्टष्टेष्टे ॥ सिसृक्षुः ॥ विष्णुनिता निमन्येह मुखं
निजगतां पतेः ॥ प्रवदति न माहात्म्यं चूतपणी नि कीटकैः ॥ कानिराष्टाणितुरगः परिवभ्रामत इदं ॥ ॥
जैमिनिः ॥ ॥ पुरा त्रयुक्ती राजै इतैः सैकृष्णोर्महाबलैः ॥ यावत्प्रयातितुरगस्तावत्ताम्रध्वजेन सः ॥ वी
क्षितोरक्षितारश्च वाजिमेधेतुरंगमः ॥ प्रगुप्तरत्ननगरं विवेकबहिर्केतुना ॥ ताम्रध्वजस्य हंसं तमर्जुन ॥ ॥

यो॥ आश्रय
श्रीहोय तव कवुर्यस्तव ज
वाचय॥ मुकुलध्वजस्ततः पत्रं धृत्वा वा॥ जनमुत्तमं॥ पफालपत्रजं भावं नाज्ञे सर्वं न्यवेदयत्॥ नाजाश्रत्वा प्रधा
नस्य वचनं कापूरितः॥ जग्राह पांडव हयंकुलाभ्यामपिरक्षितं॥ प्रदग्धेनानिरुद्धेन तथा हंसध्वजेन च॥ अ
नुशाल्वेनैव कर्णपुत्रोऽपि च कार्ष्णिना॥ पाल्यमानं गतमयं स्तस्त्रो वीरसमन्वितः॥ स्वांसेनां सर्वरत्नाद्यां
रचयन्वाक्यमब्रवीत्॥ मम पित्रादीक्षितेन कृता यज्ञाः सुनातनाः॥ मुक्तश्चायं पुनरपि प्रकर्तुं सप्तमं कर्तुं॥ अ
ष्टमेन रंगेण पितुश्चैवाष्टमः क्रतुः॥ भविष्यति सकललोयं मन्येते कलवर्जिताः॥ संजाता ये कृताः पूर्वतिष्ठंतु ह
संमुरवाः॥ सर्वतश्च महायुद्धं महायुद्धं भविष्यति॥ ॥ नकुलध्वज उवाच॥ ॥ तव सैन्येन पार्थस्य बद्धले
नाल्पकं भुवि॥ संख्यादितं बलं राजन यथाक्वापि न दृश्यते॥ जानाति राक्षसा राजेन्द्रो बभ्रुवान् श्रवान्वा ॥
प्रददाति करं भारमुक्तानां यः पितुश्चते॥ मुक्ता फलानि गच्छन्ति मयूरध्वजमदिरे॥ नित्यपुष्पांजलीक

१०१
ने
नेनर्त्तकीनां रजांसिवत् ॥ अस्मिन्नेव महावीरारणो यं दृश्यते कुतः ॥ स्वशक्त्या पतिताः केचित् केचि
नृकमुपागताः ॥ निर्धनानां मुत्तुष्टानां अल्पपौरुषकारिणां ॥ एतेषां कीदृशं युद्धं भाविष्यति ह्येधते ॥
ताम्रध्वज उवाच ॥ ॥ अन्येषां मैत्रवीराणां गणना काममाग्रतः ॥ वीरावत्ररेण धीरो बभ्रुवाहनकणजो
नारदपौरुषं रात्रावेतयोः संश्रुतं मया ॥ नरनारायणो तेन कथितो पार्थमाधवै ॥ प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च
युधुधानस्तथा परे ॥ एते कलसमावीरा एते युद्धं भाविष्यति ॥ अर्धचंद्रेण वीरेण वाहिनीरचितां कुरु ॥
जन्यस्त्वं वात्र प्रकरोति जनार्दनः ॥ देवदत्तपांडवश्च शरवं वा दयते महेष्टशं ॥ तुरगाथं समायाति
रथनः शस्त्रपाणयः ॥ एवं विधानितरसासज्जा युद्धे स्थितास्तदा ॥ सकलानि श्रयं वीयात्कलेनाथ
निरीक्षिताः ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ पार्थ ताम्रध्वजं पश्य ॥ पूरं जनं दनं ॥ अनेन विधृतः सोऽश्वस्त्वदीय
स्त्वं वरक्षतः ॥ अत्र युद्धं व्यवसितं स्ममहर्षीरपातनं ॥ मोचयास्व महारं हं शरवाद्देहं सुरैर्युयथा ॥ प्रद्युम्ना
वीरो बभ्रुवाहो पात्रिताः ॥ अत्र युद्धं करिष्यंति त्वं मया सहितो नृप ॥ रणात् मिंपरित्यज्य समंया ॥
देवतो वजे ॥